

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Přírodovědecká fakulta
katedra demografie a geodemografie

Olga Valentová

VYBRANÉ CHARAKTERISTIKY DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJE
JIHOČESKÉHO A ZÁPADOČESKÉHO POHRANIČÍ V OBDOBÍ
1961 – 2001

Bakalářská práce

Praha 2006

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Dagmar Bartoňová, Ph.D.

Demografie
Populační vývoj
jihovýchodní pohraničí
západovýchodní pohraničí
pohraničí
Česko

517
"1961/2001
/437.3)

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Klatovech, 6.6.2006

Olga Valentová

Děkuji RNDr. Dagmar Bartoňové za cenné rady a připomínky.

OBSAH

1. ÚVOD	5
2. ZDROJE DAT A METODIKA.....	7
3. POJEM POHRANIČÍ.....	9
4. CHARAKTERISTIKY VYBRANÝCH OKRESŮ	11
5. MIGRAČNÍ PŘESUNY V MINULOSTI.....	15
5.1 ODSUN NĚMECKÉHO OBYVATELSTVA.....	15
5.2 OSÍDLOVÁNÍ ČESKÉHO POHRANIČÍ.....	17
6. ZMĚNY POČTU OBYVATEL A VÝVOJ VYBRANÝCH DEMOGRAFICKÝCH STRUKTUR V OBDOBÍ 1961 - 2001.....	20
6.1 STRUKTURA OBYVATELSTVA PODLE POHLAVÍ A VĚKU	21
6.2 STRUKTURA OBYVATELSTVA PODLE RODINNÉHO STAVU	26
6.3 STRUKTURA OBYVATELSTVA PODLE NÁRODNOSTI.....	29
6.4 STRUKTURA OBYVATELSTVA PODLE VZDĚLÁNÍ.....	33
6.5 STRUKTURA OBYVATELSTVA PODLE EKONOMICKÉ AKTIVITY A ZAMĚSTNANOSTI V HOSPODÁŘSKÉM ODVĚTVÍ.....	37
7. PROCESY PŘIROZENÉ MĚNY V OBDOBÍ 1961-2001.....	40
7.1 PORODNOST	41
7.2 ÚMRTNOST	44
8. STRUKTURA OBYVATELSTVA PODLE MÍSTA TVRALÉHO POBYTU V DOBĚ NAROZENÍ.....	48
9. ZÁVĚR.....	51
10. SEZNAM TABULEK.....	54
11. SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ.....	54
12. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY DAT	55
13. PŘÍLOHA.....	59

1. ÚVOD

České pohraničí je pro mnohé z nás pouze území u hranic. Na první pohled se ničím neodlišuje. Žijí, pracují a bydlí zde lidé stejně jako v jiné části naší země. Při podrobnějším pohledu na krajinu a život v pohraničí jako celek, na jeho historii, obyvatelstvo, životní prostředí a hospodářství, zjistíme, že v sobě skrývá množství rozdílů od ostatních oblastí České republiky. Jsou způsobeny mnoha faktory - fyzickogeografickými podmínkami, vzdáleností od centra státu, historií, ... Nejčastěji se rozdílnost jižních, západních a severních příhraničních oblastí od vnitrozemí přisuzuje právě historickým událostem, a to převážně událostem spojených se soužitím dvou odlišných kultur, české a německé. Pohraničí se obecně jako celek odlišuje od vnitrozemí, ale existují také rozdíly v rámci pohraničí, jež jsou častokrát způsobeny odlišnými přírodními podmínkami, rozmístěním obcí a obyvatelstva v krajině a také státním útvarem, který se nachází na opačné straně hranic. V současnosti zůstávají oblasti při česko-polské a česko-slovenské hranici stranou zájmu veřejnosti, a proto se tato práce bude zabývat jihočeským a západočeským pohraničím. Téma česko-německého pohraničí mě zajímalo, přesněji lákalo, již dříve. Jedním z mnoha důvodů je mé rodiště a bydliště, město Klatovy, další vyplývají z mého zájmu o historii příhraničních oblastí, převážně Šumavy a Chodska.

T. Jílek¹ o historii vztahů Čechů a Němců na našem území říká: „Problém Čechů a Němců v našich dějinách je možné považovat za jedno z velkých bílých míst, které není jen dědictvím posledních čtyřiceti let, ale je dědictvím mnohem starším a pro náš národ tradičním.“ Je velmi zajímavé zkoumat, jak interakce dvou rozdílných kultur ovlivnila život obyvatel i krajinu pohraničí. Dnes je v mediích nejčastějším tématem, týkajícím se dané oblasti, poválečný odsun občanů německé národnosti z našeho území a na to úzce navazující osídlovací akce. Avšak nejen tyto migrační přesuny znatelně ovlivnily situaci v pohraničí, ať v oblasti demografické, politické či hospodářské. Jestli v kladném nebo záporném slova smyslu, to je otázka spíše pro politiky či ekonomy. Z pohledu demografie sledujeme, zda a jakým způsobem historické události v pohraničních oblastech ovlivnily demografické charakteristiky současného obyvatelstva pohraničí. Při zpracování demografického vývoje vybraných pohraničních oblastí jsem vycházela z následujících hypotéz:

---

¹ JÍLEK, T. (1991): Historické zhodnocení česko – německých vztahů v západním českém pohraničí. In. Houžvička, V. (ed.): České pohraničí 1991. Bona fide – dům kultury Trutnov, Trutnov, s. 11

- Rozdíly v demografických charakteristikách mezi pohraničními oblastmi a vnitrozemím, způsobené poválečnými migračními přesuny, jsou znatelné ještě dnes.
- Jednotlivé části pohraničí se od sebe v populačním vývoji navzájem odlišují.

Cílem mé práce bude zhodnotit a porovnat rozdíly demografické situace ve vybraných pohraničních okresech v letech 1961-2001. Pro svou práci jsem si vybrala území pohraničních okresů Karlovarského, Plzeňského kraje, dále okresů Prachatice a Český Krumlov, jež jsou součástí Jihočeského kraje. První část práce, zahrnující pět kapitol, nastiňuje problematiku pohraničí. Na začátku je diskutována otázka definice a vymezení pohraničí. Následuje kapitola, která věnuje pozornost charakteristikám vybraných okresů. Již tato stručná charakteristika poukazuje na některá specifika příhraničních oblastí a snaží se vysvětlit jejich výběr. Další kapitola se týká posledních velkých migračních přesunů v pohraničí a uvádí do problému soužití Čechů a Němců ve 20. století. Na ni navazuje druhá část práce týkající se stručně vývoje procesů přirozené měny a podrobněji vývoje demografických struktur v pohraničních oblastech. Zde jsou postupně analyzovány demografické struktury obyvatelstva pohraničí podle pohlaví a věku, rodinného stavu, národnosti, vzdělanosti a ekonomické struktury, jejichž vývoj se odráží ve změnách celkového počtu obyvatel vybraných okresů. Ve třetí části práce je využito údajů o místě narození ze Sčítání lidu, domů a bytů 1991 a 2001, údajů o tzv. Rodácích, kde je obyvatelstvo vybraných oblastí zhodnoceno podle místa trvalého bydliště v době narození. Pomocí těchto údajů lze ještě dnes částečně vymežit původ obyvatel pohraničních oblastí. V závěru práce jsou shrnuty a zhodnoceny výsledky dílčích analýz.

2. ZDROJE DAT A METODIKA

Metodika použitá v předkládané práci je prvotně ovlivněna kvalitou dat a způsobem jejich zpracování. Statistická data se obecně člení na primární a sekundární. Primární data jsou uváděna v pramenných dílech oficiálních statistických orgánů, sekundární data jsou již nějakým způsobem zpracovaná primární data, publikovaná v ročenkách, literatuře, časopisech apod. První část práce je postavena převážně na datech sekundárních převzatých z uvedené literatury. Analytická část práce se opírá zejména o data ze Sčítání lidu, domů a bytů 1961 – 2001. V poměrně dlouhém sledovaném období čtyřiceti let jsem několikrát musela řešit problém srovnatelnosti dat. I když si jednotlivá sčítání snaží udržet co největší obsahovou návaznost, nejsou výstupy konzistentní. Tento problém je řešen u každé demografické struktury zvlášť. Data pocházejí z analytických i datových publikací za okresy, kraje a Českou republiku. Jedná se o okresy Český Krumlov, Prachatice, Klatovy, Domažlice, Tachov, Cheb, Sokolov a Karlovy Vary, ve sčítáních 1961-1991 o kraje Jihočeský a Západočeský a v roce 2001 o „nové“ kraje Jihočeský, Plzeňský a Karlovarský. Údaje za okresy jsou srovnávány s průměrem za celou Českou republiku a jsou hodnoceny i v rámci krajů.

Část práce, která je věnována hodnocení populačního vývoje vybraných okresů, čerpá data převážně z publikací Pohyb obyvatelstva 1961, 1970, 1980, 1991, 2001. Pro zhodnocení vlivu mechanické a přirozené změny obyvatelstva na celkový počet obyvatel jsou využity hrubá míra přirozeného přírůstku (hmpp), kdy absolutní přirozený přírůstek ($N^v - D$) je vztažen ke střednímu stavu obyvatelstva (P), a hrubá míra migračního salda (hmms), kdy je ke střednímu stavu obyvatelstva (P) vztažen absolutní přírůstek stěhováním ($I - E$).

$$hmpp = \frac{N^v - D}{P} \cdot 1000 \qquad hmms = \frac{I - E}{P} \cdot 1000$$

Pro přiblížení vývoje úrovně porodnosti a plodnosti je použita obecná míra plodnosti (f), průměrný počet živě narozených dětí (N^v) na 1000 žen v reprodukčním věku (P^z_{15-49}).

$$f = \frac{N^v}{P^z_{15-49}} \cdot 1000$$

Dalším použitým ukazatelem je standardizovaný index plodnosti (f^{stad}), jak se nazývá poměr registrovaných ($N^{v,REG}$) a očekávaných ($N^{v,OCEK}$) počtů živě narozených dětí. Standardem jsou specifické míry plodnosti žen podle věku za Českou republiku vždy v určitém roce.

$$f^{stad} = \frac{N^{v,REG}}{N^{v,OCEK}} = \frac{N^{v,REG}}{\sum f_x^{st} \cdot P_x^z}$$

Sledovanou charakteristikou je také průměrný počet dětí na jednu vdanou ženu ve věku 40 – 49 let a podíl živě narozených dětí mimo manželství.

Změny v úrovni úmrtnosti v daných oblastech jsou zhodnoceny hrubou mírou úmrtnosti ($hmú^{nps}$), která je upravena metodou nepřímé standardizace. Za standard byly zvoleny specifické míry úmrtnosti podle věku České republiky k 1.3.2001, tedy k datu posledního Sčítání lidu, domů a bytů.

$$hm\ \dot{u}^{nps} = hm\ \dot{u}^{st} \cdot \frac{D^{reg}}{D^{occk}} = hm\ \dot{u}^{st} \cdot \frac{D^{reg}}{\sum D_x^{st} \cdot \frac{P_x}{P_x^{st}}}$$

Dále jsou použity výstupy publikovaných zkrácených úmrtnostních tabulek za okresy (naděje dožití při narození, ve věku 45 a 65 let), které vycházejí pravidelně po pětiletých intervalech od poloviny 80. let (1981-1985, 1986-1990, 1991-1995, 1996-2000).

Vývoj věkové struktury je posouzen nejprve pomocí změn zastoupení osob ve vybraných věkových skupinách (0-14, 65+), pro přehled znázorněných na věkových pyramidách. Dalším ukazatelem hodnotícím vývoj věkových struktur je index stáří (i_s), který je počítán jako podíl osob starších 65 let (P_{65+}) a dětské složky (P_{0-14}).

$$i_s = \frac{P_{65+}}{P_{0-14}} \cdot 100$$

Pro vystižení vztahu mezi reprodukční složkou obyvatelstva a ekonomicky závislými osobami je použit index ekonomického zatížení (iez), který je definován jako poměr mezi ekonomicky aktivní (P_{15-64}) a závislou složkou (P_{0-14} a P_{65+}) populace.

$$iez = \frac{P_{0-14} + P_{65+}}{P_{15-64}} \cdot 100$$

Struktura obyvatelstva podle pohlaví je analyzována pomocí indexu maskulinity (ima), což je poměr mužů (P^m) a žen (P^z) v populaci.

$$ima = \frac{P^m}{P^z} \cdot 100$$

Struktury obyvatelstva podle vzdělání, národnosti a příslušnosti ekonomicky aktivních osob k hospodářskému odvětví jsou zpracovány podobným způsobem, především pomocí podílů a jejich grafického znázornění. Následující kapitoly se zabývají definicemi pohraničního území a popisem charakteristik jednotlivých studovaných okresů.

3. POJEM POHRANIČÍ

Předpokladem kvalitního zpracování daného tématu je co nejpřesnější vymezení a definování zkoumaného prostoru, pohraničí. Tento pojem se často používá, ale přesto je obtížné ho vymežit. Pohraničí, jak už slovo samotné napovídá, je podmíněno existencí hranice. Na světě je mnoho států a mnoho typů hranic. Podle P. Chromého² hranice „jsou obecně čáry nebo zóny, které oddělují dva kvalitativně diferencované celky – území (regiony, fyzickogeografické jednotky, administrativní jednotky, státní útvary apod.). Mohou existovat teoreticky (např. fyzickogeografické hranice či hranice obslužných regionů) nebo mohou být vymezeny právně nebo silou (např. státní hranice). Obecně geografická hranice odděluje regiony nebo jiné specifické území či jednotky.“ Od charakteru hranice se odvíjí i typ příhraničního prostoru, touto problematikou se zabývá geografie pohraničí.

V. Houžvička³ o českém pohraničí říká, že „ve zcela obecné poloze charakterizuje pohraničí periferní poloha ve vztahu k centru, specifické, přírodní a klimatické podmínky, ale také sociokulturní diskontinuita způsobená směnou obyvatelstva, jež byla důsledkem odsunu německy mluvícího obyvatelstva pohraničí po 2. světové válce. Rozsáhlé přesuny obyvatelstva spojené se znovuosídlením pohraničních oblastí vedly ke značné deformaci migračních procesů, což mělo nepříznivý dopad jednak do struktury a hustoty osídlení pohraničních oblastí, jednak vytvořilo méně příznivou sociální a vzdělanostní strukturu.“

Vymezení pohraničí se liší podle vědní disciplíny, každý obor používá jiná kritéria a ta považuje za podstatná. Historici s pohraničím ztotožňují území, které bylo v letech 1938 – 1944 skutečně okupováno Německou říší. Někdy vymezují tzv. rekonstruované pohraničí, kdy do pohraničí spadají okresy, jejichž území bylo celé nebo z větší části okupováno. Geografické vědy mají velké množství způsobů a typů vymezení pohraničí. Nejčastěji se používá vymezení administrativní. Pak je pohraničí vytyčeno pomocí větších či menších administrativních jednotek, které většinou přímo sousedí se státní hranicí. Je to vymezení praktické z hlediska dostupnosti dat, ale také nepřesné a někdy zavádějící. Demografická specifika pohraničních oblastí se nejlépe zjišťují při vymezení pohraničí, kdy jako administrativní celky uvažujeme bývalé okresy. Administrativní vymezení je pro zpracování daného tématu nejvhodnější právě z důvodu snadné dostupnosti dat. V této práci budou analyzovány demografické charakteristiky okresů Český

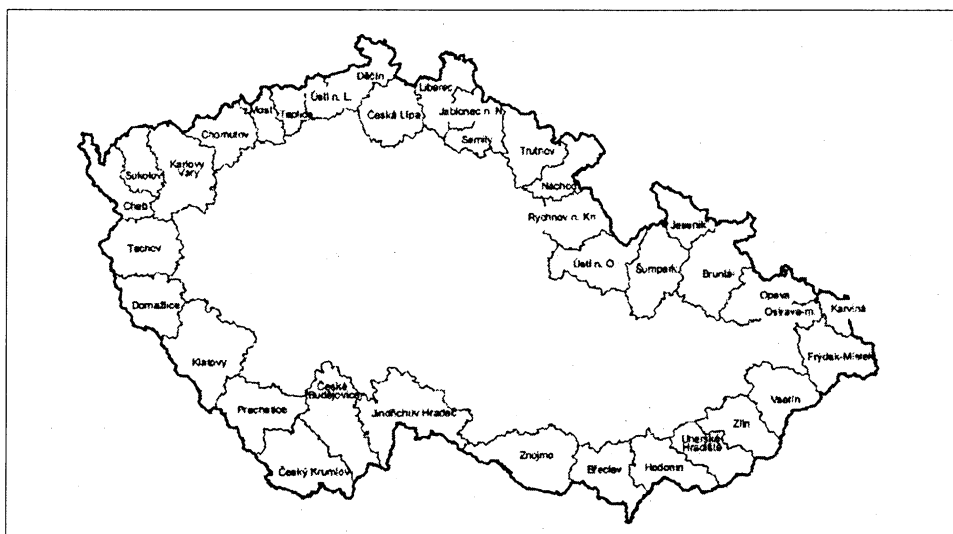
---

² Chromý, P. (1999): Teoretický vstup do problematiky. In. Jeřábek, M. (ed.): Geografická analýza pohraničí České republiky. Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 18

³ Houžvička, V. (1996): Sudetoněmecká otázka v názorech a postojích obyvatel českého pohraničí. Sociologický ústav AV ČR, Praha, s. 6-8

Krumlov, Prachatice, Klatovy, Domažlice, Tachov, Cheb, Sokolov a Karlovy Vary. Důvodem zúženého výběru okresů je především zájem o jihozápadní pohraničí.

Obrázek č. 1: Pohraniční okresy České republiky

Zdroj: JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. (2004)

4. CHARAKTERISTIKY VYBRANÝCH OKRESŮ

Cílem této kapitoly je přiblížit vybrané okresy, představit je s jejich klady i zápory a vyzdvihnout ty charakteristiky, které silně působí a ovlivňují obyvatelstvo. Nejjižnějším okresem České republiky a zároveň i nejjižnějším vybraným okresem je Český Krumlov. Naopak v nejzápadnějším cípu se rozkládá okres Cheb. Mezi těmito „krajními okresy“ se nacházejí vybrané okresy Prachatice, Klatovy, Domažlice, Tachov, jež jsou charakteristické nízkou hustotou obyvatelstva a kvalitním životním prostředím. Zbývající dva vybrané okresy, Sokolov a Karlovy Vary, jsou typické hustějším osídlením a horším životním prostředím. Okresy Klatovy, Domažlice, Tachov, Cheb, Sokolov, Karlovy Vary jsou pohraniční okresy bývalého Západočeského kraje, v dnešní době se dělí mezi kraj Plzeňský a Karlovarský. Okresy Český Krumlov a Prachatice jsou dva ze čtyř pohraničních okresů Jihočeského kraje. Mezi vybrané okresy byly zařazeny pro svoji příslušnost k Šumavě a jejich ryze venkovský ráz, který je v kontrastu s okresy Karlovarského kraje.

Tabulka č. 1: Základní geodemografické charakteristiky vybraných okresů v letech 1961 a 2001

ČR, kraj, okres	Plocha v km ²	Počet obyvatel (1961)	Hustota obyvatel (1961)	Počet obyvatel (2001)	Hustota obyvatel (2001)
Český Krumlov	1 615	48 726	35	59 500	37
Prachatice	1 375	48 241	30	51 380	37
Domažlice	1 140	59 745	52	58 776	52
Klatovy	1 939	99 303	51	87 991	45
Tachov	1 379	42 450	31	51 241	37
Cheb	933	76 317	82	88 770	95
Karlovy Vary	1 628	122 485	77	121 847	75
Sokolov	754	79 192	105	93 097	124
Česká republika	78 865	9 572 170	121	10 206 436	129

Zdroj dat: SLDB 1961, 2001

Sledované území je heterogenní již při prvním pohledu na fyzickogeografickou mapu České republiky. Na území okresů Český Krumlov, Prachatice a Klatovy se rozkládá pohoří Šumava se svým rozsáhlým podhůřím. Existence Národního parku Šumava nejvíce ovlivňuje život obyvatel v okrese Prachatice. Jiný stupeň ochrany přírody lze nalézt v okresech Klatovy a Český Krumlov, kde se rozkládá Chráněná krajinná oblast Šumava. Český les spojuje okresy Domažlice a Tachov. I když toto pohoří geomorfologicky patří do Šumavské subprovincie, jsou zdejší reliéf i přírodní podmínky od šumavských. Okresy Cheb, Sokolov a Karlovy Vary spadají do Krušnohorské subprovincie. Na území okresů Karlovy Vary a Sokolov se nalézá pohoří Krušné

hory, na území okresu Cheb zasahuje pohoří Smrčiny. Ve všech okresech Karlovarského kraje se rozkládá Chráněná krajinná oblast Slavkovský les. S geologickou stavbou povrchu souvisí množství nerostných zdrojů daného území. Mezi oblastmi s významným nerostným bohatstvím lze zařadit pouze okresy Karlovy Vary a Sokolov.

Území sokolovského okresu vždy vynikalo svým přírodním bohatstvím, ovšem dopady těžby a zpracování hnědého uhlí na životní prostředí není nutné zvláště připomínat. Polovina okresu Sokolov je pokryta lesy, přesto je zde příroda značně zdevastována. V okrese Karlovy Vary se využívá nerostného bohatství především v lázeňství. Největší význam mají léčivé termální prameny v Karlových Varech a radioaktivní vody v Jáchymově. Dlouholetou tradici zde má také výroba porcelánu a skla, což také souvisí s těžbou potřebných nerostných surovin. Karlovarský okres má životní prostředí ovlivňováno převážně jednodenní turistikou, která znečišťuje zejména ovzduší. Stejně tak i strategická dopravní poloha okresu Cheb negativně působí na čistotu ovzduší a s tím na kvalitu přírodního prostředí. Zbývající vybrané územní jednotky lze hodnotit jako oblasti s kvalitním životním prostředím. V těchto příhraničních okresech se sice také nachází významné hraniční přechody, např. Rozvadov v okrese Tachov, Dolní Dvořiště v okrese Český Krumlov, životní prostředí zde však zlepšuje značný podíl lesů a zemědělské půdy.

Většina zvolené pohraniční oblasti vyjma okresu Sokolov je považována za oblast průmyslově zemědělskou. V okresech Cheb a Karlovy Vary hraje ve struktuře hospodářství významnou roli terciérní sektor. Zatímco ve zbývajících okresech, tedy ve vybraných okresech Jihočeského a Plzeňského kraje, se stále setkáváme se značným vlivem zemědělství. Průmysl je zde soustředěn vždy do několika center. Po roce 1989 se začala měnit struktura jak zemědělské výroby, tak i zemědělského půdního fondu. Podhorské a horské prostředí podmiňuje rozšiřování extenzivního způsobu hospodaření (pastevectví, rozšiřování luk a pastvin). Každý okres ovšem využívá svých „kvalit a předností“. Na hospodářství karlovarského okresu má významný podíl lázeňství a cestovní ruch. Hojně navštěvovaná oblast západočeských lázní ovlivňuje význam cestovního ruchu i ve struktuře hospodářství okresu Cheb. Stejně tak hraje turismus významnou roli v okrese Český Krumlov, kde jsou turistickými lákadly především historické a kulturní památky, ale i přírodní krásy Šumavy, či největší česká vodní nádrž Lipno. I v okresech Domažlice, Klatovy a Prachatice lze, podle mého názoru, najít širokou škálu zajímavostí, jež je předurčují k rozvoji cestovního ruchu. V těchto okresech se spojuje zdravé životní prostředí, krásná příroda, historické památky a tradiční folklór. Naopak Sokolov je okresem vysoce průmyslovým, zemědělství ani cestovní ruch zde nemají podstatný význam. Těžba nerostných surovin je spojena s mnoha negativními dopady jak na životní prostředí, tak i na život obyvatel.

S útlumem těžby je spojena i současná vysoká míra registrované nezaměstnanosti, která v roce 2001 činila v okrese Sokolov 10,94 % a byla tak nejvyšší mezi vybranými okresy. Následoval ho další okres Karlovarského kraje - Karlovy Vary. V ostatních okresech byla registrovaná míra nezaměstnanosti nižší než průměr České republiky. Hodnoty okresů Tachov a Český Krumlov byly nejvyšší v rámci svých krajů. Naopak nejméně nezaměstnaných osob bylo v roce 2001 v okresech Domažlice a Cheb, kde se po roce 1989 velmi rozšířilo tzv. pendlerství - dojíždění za prací do sousedního Německa. V celé vybrané oblasti byla v roce 2001 podprůměrná měsíční mzda ve srovnání s průměrnou měsíční mzdou v České republice. Nejnižší platy byly v okrese Prachatice, nejvyšší naopak v okrese Sokolov, kde je vyšší mzda zřejmě spojena s již zmiňovanými průmyslovými aktivitami a městským prostředím.

V oblasti Karlovarského kraje byla v roce 2001 zaznamenána nejvyšší hodnota míry urbanizace i průměrné hustoty osídlení, stejně jako vyšší průměrné měsíční mzdy. Naopak v okresech Český Krumlov a Prachatice jsou jak hodnoty podílu osob žijících ve městech, tak i průměrného zalidnění nejnižší. Opět se zde projevuje vliv přírodních podmínek. V šumavských lesích žije méně lidí než v intenzivně využívané krajině sokolovské pánve či v oblasti lázeňských měst.

Tabulka č. 2: Charakteristiky osídlení a ekonomické situace ve vybraných okresech z roku 2001

ČR, okres	Míra urbanizace (%)	Počet obcí	Počet měst	Průměrná měsíční mzda	Reg. míra nezaměstnanosti
Český Krumlov	51,0	46	5	13 035	8,71
Prachatice	52,1	65	4	12 136	6,84
Domažlice	54,4	86	7	13 018	4,60
Klatovy	64,1	98	11	12 548	6,41
Tachov	60,5	51	5	12 699	8,84
Cheb	85,0	39	9	12 740	5,41
Karlovy Vary	79,3	55	9	12 986	9,35
Sokolov	80,7	38	10	13 411	10,94
Česká republika	70,5	6258	524	14 633	8,90

Zdroj dat: www.czso.cz

Každý z vybraných okresů má své přednosti, ale také negativa. V letech 1948 – 1989 byly všechny vybrané okresy, jakožto okresy na hranici se „zrádnými imperialisty“ pod dohledem komunistické strany ještě více než vnitrozemské oblasti. Toto období mělo značný vliv na jejich celkový vývoj. Obrana hranic se lišila podle místních podmínek, jinak byly hranice hlídány na Šumavě, v okrese Tachov, či v okrese Karlovy Vary. Vliv politiky Komunistické strany

Československa a přítomnosti armády na život v pohraničí v době obrany hranic komunismu je jistě dosti obsáhlým tématem pro vypracování samostatné práce, ať zaměřené demograficky, sociálně či ekonomicky.

Charakteristiky vnímané jako negativní (nízká průměrná měsíční mzda, nízká hustota osídlení, vyšší úroveň nezaměstnanosti) jsou znatelné v okresech Český Krumlov, Prachatice a Klatovy. Jejich příslušnost k pohoří Šumava přináší ale také pozitiva – jedná se o kvalitní životní prostředí a možnosti rozvoje cestovního ruchu. Okresy nacházející se v severní části vybrané oblasti jsou charakteristické především vyšší mírou urbanizace, která je spojována s vyšší průměrnou mzdou a vyšší hustotou osídlení. Zbývající okresy, Tachov a Domažlice, spojuje příslušnost ke stejné fyzickogeografické jednotce – Českému lesu a s tím související venkovský ráz osídlení.

Přestože je z výše uvedených charakteristik patrná různorodost vybraných okresů jak v porovnání s celou republikou, tak v rámci této skupiny, můžeme v současné době nalézt jeden shodný rys. Územní jednotky této části pohraničí, stejně jako jiná příhraniční území České republiky, se staly součástími tzv. euroregionů*. V tomto případě se jedná o euroregion Šumava zahrnující okresy Klatovy, Domažlice, Český Krumlov a Prachatice. Druhým euroregionem je euroregion Egrensis. Na českém území patří do tohoto sdružení okresy Tachov, Sokolov, Karlovy Vary, Cheb a také okres Plzeň – sever. V rámci těchto uskupení se pro dříve opomíjené okresy otevřely nové možnosti rozvoje.

---

* EUROREGION – sdružení územních jednotek (např. okresů, obcí i spolků sousedních zemí) za účelem výměny informací a zkušeností, společného řešení problémů a spolupráce přes hranice především na komunální úrovni; na území České republiky je 9 Euroregionů

5. MIGRAČNÍ PŘESUNY V MINULOSTI

Středověká kolonizace, průmyslová kolonizace v 16. století, osídlování německým obyvatelstvem po třicetileté válce, kolonizace v 18. a 19. století, odsun německého obyvatelstva a dosídlování slovanským obyvatelstvem, to jsou pouze příklady velkých migračních přesunů, které se v historii odehrály a měly značný vliv na pohraničí, obyvatelstvo, hospodářství i krajinu studovaného území. Ve většině případů byly tyto migrace spojené s německým obyvatelstvem. V současné době se stále ještě setkáváme s důsledky posledních dvou velkých migračních přesunů následujících těsně po 2. světové válce. Odsun německy mluvícího obyvatelstva a následné osídlování příhraničních oblastí měly nejznatelnější vliv na věkovou strukturu obyvatelstva, ale i na jeho sociálně kulturní a ekonomické charakteristiky a tím na další vývoj demografických procesů (porodnost, úmrtnost, sňatečnost, rozvodovost apod.).

5.1 ODSUN NĚMECKÉHO OBYVATELSTVA

K 1.12.1930 bylo na území českých zemí 3 149 820 osob německé národnosti. Po skončení odsunů jich na našem území zůstalo přibližně 100 000. Asi 30 000 osob se stalo obětmi odsunu Němců z Československa. Důsledky odsunu německého obyvatelstva z českého pohraničí jsou viditelné na věkové struktuře obyvatelstva jak pohraničních oblastí, tak celého státu, a také na úrovni porodnosti. Odhaduje se, že kdyby se neuskutečnily odsuny, byla by věková struktura starší a méně poznamenána drobnými výkyvy než reálná věková struktura. „Odsun německého obyvatelstva vytvořil předpoklady pro jednu z největších změn v poválečných dějinách Československa. Od základu změnil jak celkovou národnostní strukturu obyvatelstva regionu, tak v konečném důsledku i tvářnost krajiny, neboť staré vazby byly zpřetrhány a bylo na nových osadnících, do jaké míry se dokázali vypořádat s jim neznámou krajinou, kterou osidlovali, nakolik s ní srostli a našli v ní svou novou identitu.“ (J. Petráš)⁴. Odsun Němců z Československa lze považovat za začátek nových, jiných dějin českých zemí, bez německé menšiny. Myslím, že pohraniční oblasti byly tímto „zlomem“ zasaženy nejvýrazněji, proto si dovoluji krátkou vsuvku o průběhu tolik rozporuplného procesu, jakým byl odsun našich Němců z Československa.

„Bylo mi jasno hned po Mnichově, že až jednou půjde o odstranění mnichovské dohody a jejích důsledků, bude muset být řešena zásadně a definitivně pro náš stát i otázka menšinová, a

---

⁴ PETRÁŠ, J. (2003): Šumava od roku 1938 do roku 1945. In. ANDĚRA, M., ZAVŘEL, P. a kol.: Šumava – příroda, historie, život. Baset, Praha, s. 395

speciálně otázka našich Němců.“ (E. Beneš)⁵ E. Beneš a jeho azylová vláda v Londýně již v roce 1938 uvažovali o omezení vlivu německého obyvatelstva na území českých zemí. Myšlenka odsunu německého obyvatelstva z tohoto území se tvořila a postupně radikalizovala v průběhu celé války. Na Postupimské konferenci (17.7 – 2.8.1945) uznaly i velmoci antihitlerovské koalice nutnost vysídlení Němců z Československa, Maďarska a Polska. Vývoj idey odsunu německého obyvatelstva z Československa značně ovlivnil průběh reálného odsunu. Ten se rozděluje na 4 etapy.

Od konce května do konce července 1945 probíhala první fáze poválečného odsunu. Pro svoji živelnost a tvrdost bývá tento začátek poválečného odsunu nazýván divokým. „I když s nehumánními způsoby, které se při tomto raném odsunu vyskytly, nelze souhlasit, lze je však do určité míry pochopit jako reakce na předchozí počínání sudetských Němců ve druhé polovině třicátých let a v první polovině let čtyřicátých a na zločiny nacistické moci, na nichž právě tito měli značný podíl.“ (Q. Kaster)⁶ První fáze se mnohdy vysvětluje zákonem akce a reakce, protiněmecké nálady v českém pohraničí nebyly rozdílné od zbytku Evropy. Ve sledované části pohraničí se nesetkáváme s případy hromadných vražd či jiných brutalit ze strany českého obyvatelstva, jak tomu bylo v severních Čechách či na Moravě.

Období příprav řádného odsunu, tak by se dala nazvat několikaměsíční druhá fáze. Vztah Čechů a sudetských Němců byl ovlivněn Košickým vládním programem, dekrety prezidenta republiky a vládními nařízeními. K odsunům se smělo přistoupit pouze tam, kde byla hotová přesná evidence osob. Základní jednotkou pro odsun byla rodina jako celek. V této fázi odsunu byla zřízena sběrná střediska. V Čechách jich bylo 75 a na Moravě 29.

Od ledna do listopadu roku 1946 probíhal organizovaný odsun z Československa, ale i Maďarska a Polska. V Československu to byla již třetí etapa poválečného odsunu. Hromadný a centrálně řízený odsun německého obyvatelstva probíhal pod dohledem Spojenecké kontrolní rady, prakticky se odsun uplatnil podle místních podmínek. Jedním transportem bylo odsunuto 1 000 až 1 200 osob. Během roku 1946 bylo z Československa odsunuto 2 256 000 Němců.

Posledním obdobím poválečného odsunu jsou tzv. dodatečné odsuny. Koncem čtyřicátých let byly přepravovány osoby duševně choré, pohybu neschopné, přestárlé a invalidní. Tento přesun se konal na základě zvláštních dohod a za asistence Mezinárodního červeného kříže. V roce 1950

---

⁵ BENEŠ, E. (1996): Odsun Němců z Československa. In. BENEŠ, E.: Odsun Němců z Československa: Výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940 – 1947. Dita, Praha, s. 17

⁶ KASTNER, Q. (1996): Osídlování českého pohraničí od května 1945. Sociologický ústav AV ČR, Praha, s.9

probíhal tzv. „hromadný“ odsun pro slučování rodin, který byl opět za pomoci Mezinárodního červeného kříže vypraven z Chebu. Počátkem padesátých let také došlo k úplně poslední fázi odsunu, a to k rozptýlení zbytku německého obyvatelstva do vnitrozemí. Těmto lidem bylo uznáno československé státní občanství.

5.2 OSÍDLOVÁNÍ ČESKÉHO POHRANIČÍ

Osídlování pohraničí lze chápat jako kolonizační proces (J. Petráš), který byl silně regionálně diferenciovaný. Jeho prvotním cílem bylo přestěhovat do pohraničí „spolehlivé“ a ekonomicky aktivní obyvatelstvo, které by nahradilo odsunuté Němce. Proces osídlování je možné rozdělit do několika fází. Nejčastěji se mluví o osídlování pohraničí, ale v Československu bylo také třeba nahradit odsunuté Němce z vnitrozemí (Praha, okolí Brna, Jihlavsko,...).

První fáze začala hned po osvobození daného území již v květnu 1945. Vraceli se lidé, kteří museli odejít v roce 1938. Osídlování a odsuny probíhaly v tomto období současně. Během války zůstalo v pohraničí pouze malé množství Čechů, většinou lidé ze smíšených manželství. Z území, které je sledováno v této bakalářské práci, byly výjimečné především okresy Domažlice a Klatovy, kde Češi i v průběhu války tvořili většinu, a proto osídlovací akce tyto okresy tolik nepoznamenala. Po osvobození neodešli mnozí z totálně nasazených, kteří sem byli během války násilně zavlečeni. V první etapě přicházeli do pohraničí také tzv. národní správci. Již v rozmístění těchto osob se začaly objevovat preference nově přichozích. Některé oblasti pohraničí byly více oblíbeny více, jiné méně. Na podzim roku 1945 fakticky skončila první fáze osídlování českého pohraničí provedením revize národních správců. Tato etapa byla velmi živelná a projevovala se značnou nestálostí obyvatel. Většina prvních přistěhovalců přicházela pouze rabovat, rychle zbohatnout, a pak se vrátila do vnitrozemí.

V druhé etapě již šlo o proces organizovaný, řízený státem. Propagace stěhování do pohraničí se objevovala v rozhlasu a tisku, nastala masová migrace do pohraničí. Z vnitrozemí se stěhovali Češi a Slováci, ze zahraničí přicházely početné skupiny Volyňských Čechů, Vídeňských Čechů, Kladských Čechů, Podkarpatských Rusínů, apod. Většina obyvatel se v této fázi do pohraničí stěhovala z důvodu zlepšení svého ekonomického i sociálního postavení. Dne 22.5.1947 byl proveden soupis obyvatelstva v českých zemích. V pohraničí, které bylo vymezeno jako území skutečně okupované Německou říší, tehdy žilo 2 229 485 obyvatel.

Tabulka č. 3: Složení obyvatelstva bývalého okupovaného pohraničí v roce 1947

"Typ" obyvatel	Počet osob	Podíl(%)
noví osídlenci	1 364 445	61,2
starousedlíci	729 042	32,7
děti, které se narodily během války	118 163	5,3
osoby působící v zahraniční armádě	11 147	0,5
osoby bez údajů o bydlišti	6 688	0,3
celkem	2 229 485	100

Zdroj dat: KASTNER, Q. (1996)

V oblasti vymezené vybranými okresy žilo k tomuto datu 522 834 obyvatel. Vzhledem k použitému administrativnímu vymezení pohraničí nelze v dané oblasti zjistit informace o složení obyvatelstva z hlediska původu. Předpokládám však, že pro vybranou oblast nebude tabulka č. 3 platná. V okresech Klatovy a Domažlice, které měly i v předválečném období národnostní strukturu charakteristickou vysokým podílem osob české národnosti, bych očekávala zřejmě nižší procento tzv. nových osídlenců. Naopak v okresech Cheb, Karlovy Vary, Sokolov a Tachov by byl podíl tzv. nových osídlenců ještě vyšší, z důvodu vysokého podílu osob německé národnosti před a průběhu 2. světové války.

V roce 1952 byl ukončen hromadný proces osídlování, přesto ve srovnání s rokem 1930 žily v pohraničí pouze dvě třetiny obyvatel. Rozmístění obyvatelstva bylo regionálně velmi rozdílné, neboť lidé si jako svůj nový domov vybírali převážně industriální oblasti, zatímco v zemědělských oblastech došlo k značnému úbytku obyvatelstva.

Mezi lety 1953 – 1959 probíhala třetí etapa osídlování pohraničí. Jednalo se o osídlování zejména zemědělských oblastí za účasti státu. Zde již ale v důsledku nedostatku pracovních sil došlo k devastaci zemědělské půdy, průmyslových závodů i bytového fondu. Byly to oblasti s těžkými životními podmínkami, špatným sociálním zázemím služeb a ztíženou dopravní dostupností. Cílem poslední fáze osídlování pohraničí bylo vytvořit přijatelné a srovnatelné podmínky s životem ve vnitrozemí. Oblastem se pomáhalo formou investic, příspěvků či přídavků, ale i přes veškeré snahy byl vývoj dosídlených oblastí stále značně diferencovaný. Nepříznivý vývoj má ve většině případů původ v přirozené a historicky podmíněné diferenciaci (venkovské oblasti), či ve výběru nových osídlenců. Mezi nové obyvatele pohraničí se často dostávaly osoby nebo celé rodiny, které nebyly ve své původní obci vítány či oblíbeny (Rómové).

Mezi demografické důsledky, které proces osídlení pohraničí přinesl, patřily hlavně mladší věková struktura a změny v národnostním složení. Od roku 1945 se zde začala formovat nová občanská společnost. Příchozí obyvatelstvo si přinášelo různé sociální a kulturní hodnoty,

z kterých se vytvářely nové postoje, zvyky a tradice. Tento proces byl umocněn nepřítomností starousedlíků. V důsledku neznalosti prostředí a původní místní kultury docházelo k devastaci kulturních a náboženských památek, tradic, zvyků a obyčejů.

6. ZMĚNY POČTU OBYVATEL A VÝVOJ VYBRANÝCH DEMOGRAFICKÝCH STRUKTUR V OBDOBÍ 1961 - 2001

Přestože časové vymezení kapitoly spadá do období 1961-2001, zmíním se také o důsledcích 2. světové války na celkový počet obyvatel ve sledované oblasti v roce 1950. Vliv odsunu občanů německé národnosti ze sledovaného území je velmi znatelný již na změně počtu obyvatel mezi roky 1930 a 1950, jak ukazuje tabulka č. 4. Hodnotě indexu změny v počtu obyvatel České republiky neodpovídá žádný ze sledovaných okresů. Nejméně byly zasaženy okresy Domažlice a Klatovy, jejichž hodnota indexu změny je ve srovnání s Českou republikou téměř o 20 % nižší. Extrémní změna v počtech obyvatel byla zaznamenána v okresech Tachov, Cheb a Sokolov.

Tabulka č. 4: Změna počtu obyvatel mezi roky 1930 a 1950

ČR, kraj, okres	1930	1950	Index*
ČR	10 673 491	8 896 102	83,3
Jihočeský kraj	1 211 603	772 698	63,8
Západočeský kraj	810 024	625 473	77,2
Český Krumlov	93 979	46 830	49,8
Prachatice	86 301	47 785	55,4
Domažlice	95 003	60 613	63,8
Cheb	156 725	72 134	46,0
Karlovy Vary	199 366	105 515	52,9
Klatovy	143 121	100 098	69,9
Sokolov	145 851	66 695	45,7
Tachov	88 069	41 070	46,6

Zdroj: Statistický lexikon obcí ČR 2005

*podíl počtu obyvatel z roku 1950 a 1930

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, znamenalo poválečné období odsun největší národnostní menšiny z Československa. V důsledku tohoto procesu došlo k poměrně výrazné národnostní homogenizaci obyvatelstva ve prospěch české národnosti. Tak se na našem území ustálila populace, která zde žije dodnes. Tento vývoj je znatelnější pro pohraniční oblasti. O ustálení populace z hlediska vnitřní migrace lze ve většině vybraných okresů hovořit až s jistým zpožděním, od 60. a 70. let. I toto byl jeden z důvodů, proč analyzuji demograficko-ekonomický vývoj od roku 1961.

Vývoj počtu obyvatel ve vybraných okresech se značně odlišuje od celé České republiky. Z dat sčítání mezi roky 1961 a 2001 lze podle charakteru změn v celkovém počtu obyvatel českých zemí rozdělit těchto čtyřicet let na čtyři období. V 60. letech počet obyvatel stoupal, ale intenzitou se tento nárůst nedal srovnávat s vývojem v 70. letech, kdy počty narozených značně ovlivnila propopulační opatření, ale také vstup silných poválečných ročníků do reprodukčního

období. V průběhu 80. let byl zaznamenán pouze nepatrný nárůst počtu obyvatel, v 90. letech docházelo již k poklesu počtu obyvatel.

Tabulka č. 5: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných okresech 1961-2001

ČR, kraj, okres	1961	1970	1980	1991	2001
ČR	9 572 170	9 807 697	10 291 927	10 302 215	10 224 192
Západočeský kraj	828 676	848 558	879 925	860 292	855 031
Jihočeský kraj	649 637	651 879	689 229	697 503	698 251
Český Krumlov	48 726	49 940	55 395	57 388	59 569
Prachatice	48 241	47 991	50 119	50 985	51 369
Domažlice	59 745	58 925	59 883	58 729	58 844
Cheb	76 317	82 198	87 350	86 932	88 738
Karlovy Vary	122 485	125 623	129 201	122 430	121 998
Klatovy	99 303	94 067	92 327	89 767	88 032
Sokolov	79 192	90 300	95 444	92 623	93 607
Tachov	42 450	45 589	48 836	50 036	51 439

Zdroj: SLDB 1961,1970,1980,1991,2001

V období 1961-2001 je možné rozdělit vybrané okresy na základě počtu jejich obyvatel do tří poměrně odlišných skupin. První představují okresy, kde se počty obyvatel po celé sledované období pohybovaly pod hranicí 60 000 osob. Jedná se o územní jednotky Tachov, Prachatice, Český Krumlov a Domažlice. Okresy, jejichž počty obyvatel se pohybovaly okolo 90 000, jsou Cheb, Sokolov a Klatovy. Okres Karlovy Vary počtem obyvatel přesahujícím 100 000 tvořil a stále tvoří výjimku.

Počty obyvatel v okresech během sledovaných čtyřiceti let nezaznamenaly tak radikální a výrazné změny jako v případě České republiky. V každém okrese měl populační vývoj jiný průběh, přičemž velmi specifický byl okres Klatovy se svým dlouhodobým úbytkem obyvatelstva. Naopak v okresech Tachov a Český Krumlov byl po celé sledované období znatelný nárůst počtu obyvatel. Jako téměř neměnný lze popsat počet obyvatel okresů Domažlice a Prachatice. Okresy Karlovarského kraje jsou charakteristické rozkolísaným průběhem vývoje počtu obyvatel. Ve většině vybraných okresů počet obyvatel stoupal i v průběhu 90. let. Popisované skutečnosti vyplývají z tabulky č. 5. Vývoj počtu obyvatel ovlivňuje demografické struktury, o kterých budou pojednávat následující kapitoly.

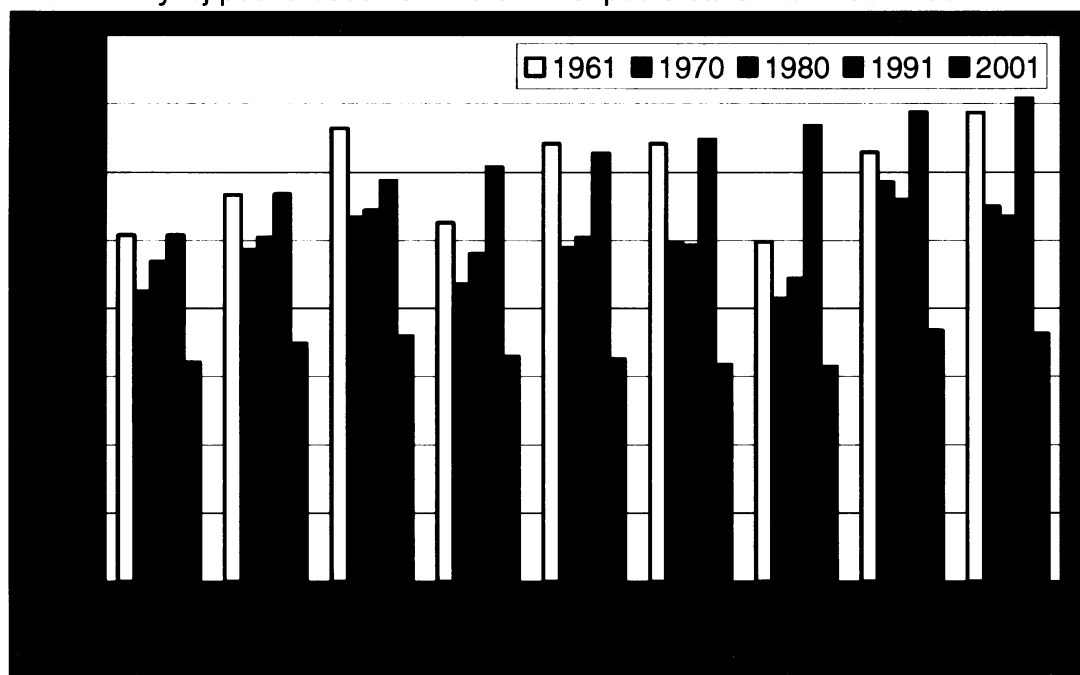
6.1 STRUKTURA OBYVATELSTVA PODLE POHLAVÍ A VĚKU

Složení obyvatelstva podle věku a pohlaví je základní charakteristikou populace. Tato struktura ovlivňuje, přesněji podmiňuje, ostatní demografické charakteristiky vybrané populace. Lze říci, že tvoří základ pro popis současné demografické situace, ale podává i informace o minulosti a

budoucnosti dané populace.

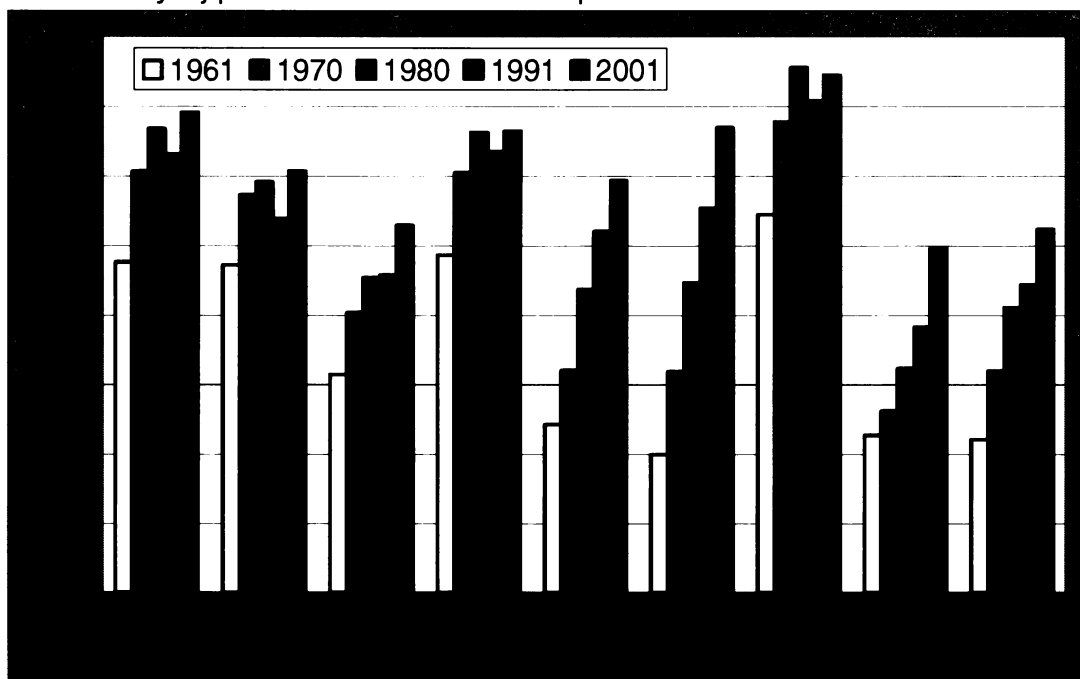
Vývoj věkových struktur obyvatelstva podle věku je ve vybraných okresech je podobný jako v celé České republice. Na hodnotách indexu stáří jsou viditelné trendy ve vývoji věkových struktur, které jsou také čitelné z věkových pyramid v příloze. V roce 1961 byly mezi věkovými strukturami vybraných okresů znatelné rozdíly, které ještě více vynikají v porovnání s věkovou strukturou celé České republiky. Nejméně se lišily věkové struktury okresů Klatovy, Domažlice a Prachatice. Na ostatních věkových pyramidách lze zaznamenat znatelnější rozdíly, zejména podprůměrné počty starších osob a nadprůměr osob ve středním a dětském věku. Tyto odlišnosti byly způsobeny převážně osídlovací akcí po 2. světové válce. Do roku 2001 si mladší věkovou strukturu zachovaly pouze okresy Český Krumlov, Tachov a Sokolov. Rozdíly oproti průměru již ovšem nebyly tak markantní, šlo pouze o mírně podprůměrné počty osob ve starších věkových skupinách. Pro přehlednost je v grafech č. 1, 2 znázorněn vývoj vybraných věkových skupin.

Graf č. 1: Vývoj podílu osob ve věku 0-14 let podle dat sčítání 1961-2001

Zdroj: SLDB 1961,1970,1980,1991,2001

Graf č. 2: Vývoj podílu osob starších 65 let podle dat sčítání 1961-2001

Zdroj: SLDB 1961,1970,1980,1991,2001

Ve sledovaném období 1961-2001 procházela česká společnost především demografickým stárnutím, jeho vývoj byl ale velmi pomalý a značně nerovnoměrný. V 60. letech mělo demografické stárnutí intenzivnější průběh, který byl způsoben jak vlivem zespodu věkové pyramidy, tak i z vrcholu. Rodilo se méně dětí než v předešlém období a zároveň početnější ročníky vstupovaly do postproduktivního věku. Silné ročníky dětí ze 70. let zpomalily proces stárnutí české populace, to potvrzuje i index stárí pro Českou republiku v roce 1980. Po této vlně skončilo „mládnutí“ populace zespodu věkové pyramidy. V 80. letech ke zpomalení demografického stárnutí populace přispěla převážně situace na vrcholu věkové pyramidy, kdy do věkových skupin nad 65 let vstupovaly početně slabé ročníky narozené během 1. světové války, a zvýšená úmrtnost mužů ve vyšším a středním věku. V 90. letech nabral proces demografického stárnutí v České republice na intenzitě. Stárnutí probíhalo nejprve hlavně zespodu věkové pyramidy. V české populaci značně poklesl počet dětí, a ke konci 90. let začaly vstupovat do postproduktivního věku osoby ze silnější válečných a poválečných ročníků. Proto v 90. letech dosahoval index stárí nejvyšších hodnot v průběhu sledovaného období jak v České republice, tak ve vybraných okresech.

Tabulka č. 6: Vývoj indexu stáří podle sčítání 1961-2001

ČR, kraj, okres	1961	1970	1980	1991	2001
ČR	37,5	57,2	56,9	60,2	86,0
Západočeský kraj	30,4	46,6	49,8	56,8	83,5
Jihočeský kraj	43,8	61,4	58,5	57,8	82,9
Český Krumlov	18,9	30,3	33,4	38,5	59,0
Prachatice	33,4	47,2	47,0	46,9	69,8
Domažlice	37,0	55,5	55,1	60,0	80,7
Cheb	15,2	26,2	34,7	48,5	73,0
Karlovy Vary	12,5	25,7	36,3	53,3	84,6
Klatovy	43,8	65,5	68,1	69,5	94,9
Sokolov	14,4	17,9	23,1	33,1	54,1
Tachov	12,9	23,3	30,7	37,9	57,8

Zdroj: SLDB 1961,1970,1980,1991,2001

Z hlediska úrovně demografického stárnutí není situace na celém území České republiky stejná. To je dobře viditelné i na vybraných příhraničních okresech bývalého Jihočeského a Západočeského kraje. Jak již bylo naznačeno v obecném úvodu do problematiky pohraničí, poslední velké migrační přesuny způsobily, že věková struktura je v těchto oblastech mladší než ve zbytku České republiky. Při pohledu na vývoj indexů stáří vybraných okresů je znatelná diference. Zajímavý vývoj indexu stáří měl okres Klatovy, který byl po celé sledované období nejstarším okresem. Okres Klatovy měl dokonce starší obyvatelstvo než Česká republika jako celek a tedy nepotvrdil myšlenku, že ve všech pohraničních okresech je obecně mladší věková struktura. V roce 1961 byl nejmladším okresem Tachov, který v následujících sčítáních nahradil okres Sokolov. V okresech Karlovy Vary, Cheb, Tachov a Sokolov byl nárůst postreprodukční složky oproti složce dětské postupný. Ve vývoji indexů těchto územních jednotek není znatelné zlepšení vlivem pronatalitních opatření 70. let. Ve zbývajících okresech lze vidět v roce 1980 nižší index stáří než v roce 1970.

V rámci krajů lze říci, že okresy Český Krumlov a Prachatice měly ve všech sledovaných letech hodnotu indexu stáří znatelně nižší než Jihočeský kraj jako celek. V Západočeském kraji z vybraných okresů vyniká okres Klatovy starší věkovou strukturou a okresy Tachov, Sokolov a Cheb naopak výrazně mladší věkovou strukturou.

Tabulka č. 7: Vývoj indexu ekonomického zatížení podle sčítání 1961-2001

ČR, kraj, okres	1961	1970	1980	1991	2001
ČR	53,7	50,1	58,3	50,7	42,6
Západočeský kraj	54,1	48,9	55,3	48,7	41,8
Jihočeský kraj	57,3	53,5	59,8	51,4	43,5
Český Krumlov	65,3	53,4	57,0	49,2	40,0
Prachatice	60,7	55,7	58,8	51,0	42,0
Domažlice	56,3	51,2	59,5	51,3	42,5
Cheb	58,6	44,7	51,4	46,9	39,2
Karlovy Vary	56,4	45,3	50,6	46,8	41,4
Klatovy	55,8	52,1	59,6	52,8	44,1
Sokolov	56,3	52,8	52,6	44,6	39,5
Tachov	63,3	51,3	53,8	47,8	40,1

Zdroj: SLDB 1961,1970,1980,1991,2001

Index ekonomického zatížení je ovlivněn posunem jednotlivých věkových skupin do vyšších. Ve sledovaném období se v celé sledované oblasti, tak jako v obecně v České republice, situace z pohledu ekonomické zátěže obyvatelstva zlepšila. V roce 1961 bylo viditelné větší rozpětí vypočítaných hodnot než v roce 2001. Změny v hodnotách indexu ekonomického zatížení jsou na úrovni České republiky způsobeny převážně klesajícím podílem dětské složky, zatímco ve vybrané pohraniční oblasti vyšším podílem osob v produktivním věku, tedy mladší věkovou strukturou.

Hodnota indexu maskulinity byla po celých čtyřicet let pro všechny vybrané okresy vyšší než pro Českou republiku, ve vybraných územních jednotkách byl tedy větší podíl mužů než v populaci České republiky celkem. Mezi okresy se opět objevují značné rozdíly jak v hodnotě indexu, tak i jeho vývoji. Nárůst počtu mužů v populaci lze zaznamenat pouze v okrese Domažlice. V ostatních okresech se mezi roky 1961 a 2001 podíl mužů snížil. V roce 1961 bylo nejvíce mužů v okrese Tachov, v roce 2001 v Českém Krumlově a Prachaticích. V roce 1961 měly hodnoty indexu maskulinity větší rozsah než v roce 2001. Vývoj pohlavní struktury obyvatelstva byl ovlivněn především měnicí se ekonomickou situací v okresech. O rozložení indexu maskulinity podle věku lze říci, že podle dat sčítání 1961, 1970 a 1980 byl největší rozdíl mezi hodnotami všech vybraných okresů a hodnotou za Českou republiku zaznamenán vždy ve věkové skupině 25 – 29 let, přičemž hodnoty za okresy Český Krumlov, Prachatice a Tachov dosahovaly nejvyšších rozdílů. S rostoucím věkem se odchylky od průměru za Českou republiku snižují, přesto se i do výsledků všech dalších sčítání promítly odlišnosti z roku 1961. V letech 1991 a 2001 nebyly v žádné věkové skupině zaznamenány výrazné změny oproti dětskému věku.

Tabulka č. 8: Vývoj indexu maskulinity podle sčítání 1661 - 2001

ČR, kraj, okres	1961	1970	1980	1991	2001
ČR	94,1	93,9	94,0	94,3	94,9
Západočeský kraj	97,0	96,2	95,7	95,6	96,1
Jihočeský kraj	95,0	95,1	95,9	96,3	96,6
Český Krumlov	99,8	100,5	101,1	100,3	99,4
Prachatice	98,6	99,5	99,8	100,2	99,5
Domažlice	96,6	96,8	98,1	97,3	97,7
Cheb	98,7	97,6	95,7	94,8	95,3
Karlovy Vary	100,3	97,7	96,6	94,9	95,2
Klatovy	95,5	95,3	95,3	95,4	96,4
Sokolov	102,2	101,0	100,2	99,3	98,3
Tachov	103,4	102,2	100,5	99,7	99,1

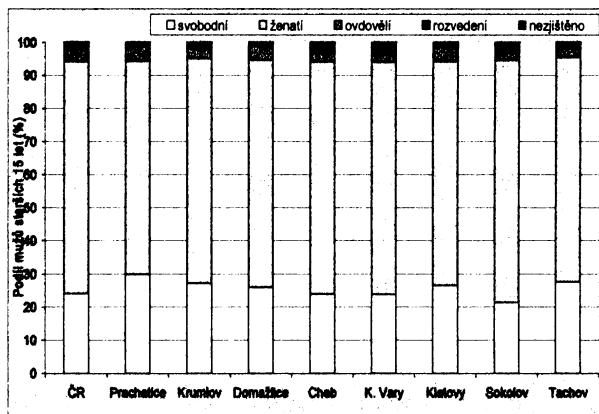
Zdroj: SLDB 1961,1970,1980,1991,2001

Zvolené indexy, které charakterizovaly věkovou a pohlavní strukturu ve vybraných okresech ve srovnání s hodnotami za celou Českou republiku, jsou důkazem, že demografická specifika pohraničních oblastí pozvolna mizí. V roce 1961 byly věkové i pohlavní struktury některých vybraných okresů zcela odlišné od průměru, ale v roce 2001 se rozdíly snížily a v některých okresech téměř zanikly.

6.2 STRUKTURA OBYVATELSTVA PODLE RODINNÉHO STAVU

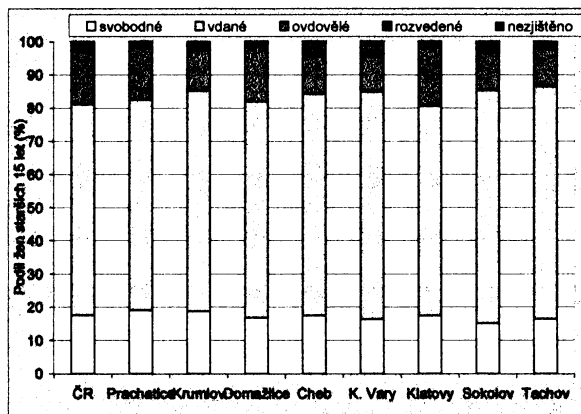
Složení obyvatelstva podle rodinného stavu je nejčastěji spojováno s úrovní a strukturou plodnosti. V období před 2. světovou válkou ve vybraných okresech žilo z většiny německé obyvatelstvo, které bylo charakteristické nízkou mírou sňatečnosti a vysokou mírou rozvodovosti, což se odráželo na nízké míře porodnosti a vysokém podílu dětí narozených mimo manželství. Cílem této kapitoly je zhodnotit vývoj složení populací vybraných okresů podle rodinného stavu v letech 1961 – 2001 a porovnat ho s údaji za Českou republiku.

Graf č. 3: Struktura mužů podle rodinného stavu 1961

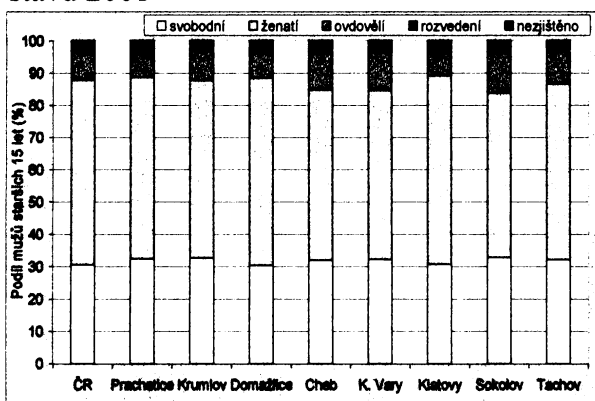
Zdroj: SLDB 1961
*Český Krumlov, Karlovy Vary

Graf č. 4: Struktura žen podle rodinného stavu 1961

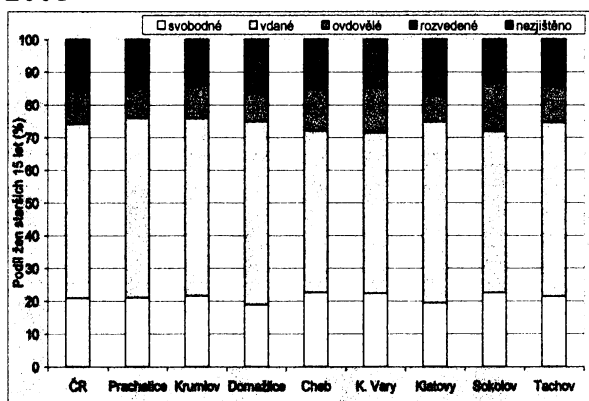
Zdroj: SLDB 1961
*Český Krumlov, Karlovy Vary

Graf č. 5: Struktura mužů podle rodinného stavu 2001

Zdroj: SLDB 2001
*Český Krumlov, Karlovy Vary

Graf č. 6: Struktura žen podle rodinného stavu 2001

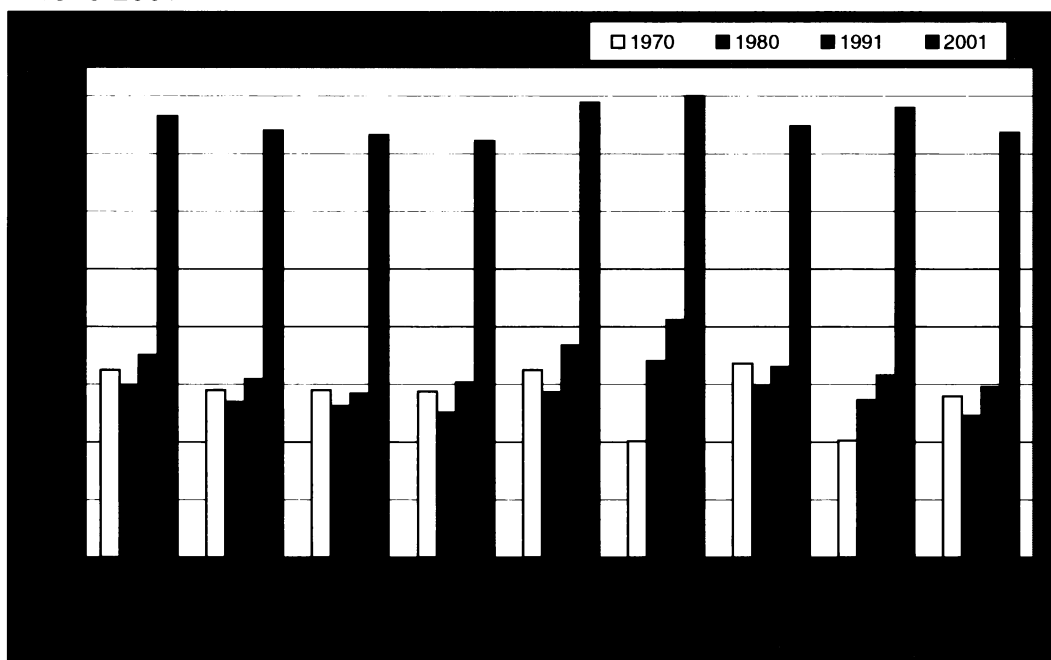
Zdroj: SLDB 2001
*Český Krumlov, Karlovy Vary

Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu je analyzována odděleně pro muže a ženy. Při pohledu na situaci v roce 1961 lze vidět, že se ve vybraných regionech příliš nelišila od situace v celé České republice. Rozdíly v podílech osob podle rodinného stavu ve vybraných okresech a republikovém podílu byly pouze malé. Ani v roce 2001 se podíly osob starších 15 let podle rodinného stavu ve vybraných okresech příliš nelišily od celorepublikových. Mezi roky 1961 – 2001 se zvýšil podíl svobodných a rozvedených osob v populaci, naopak poklesl podíl osob žijících v manželství. U žen v nejstarších věkových skupinách se zvýšil podíl ovdovělých žen.

Největší změny ve struktuře obyvatel podle rodinného stavu proběhly devadesátých letech, kdy docházelo ke změně sňatkového chování a celkovému stárnutí věkové struktury obyvatelstva. Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu je nejsilněji ovlivněna věkovou strukturou populace, vliv má ale také chování obyvatelstva. V devadesátých letech se zlepšila úroveň úmrtnosti, lidé se dožívají vyššího věku, začala se tak prodlužovat délka trvání manželství. To

se odrazilo v nižším podílu ovdovělých osob ve věkových skupinách (60 - 64, 65 - 69, 70 - 74). Ve struktuře nejstarších osob (85 let a starší) se začal objevovat další rys demografického stárnutí obyvatelstva. V této věkové skupině bylo v roce 2001 přes 50 % ženatých mužů, ale téměř 85 % ovdovělých žen. Vyšší podíl ovdovělých žen je způsoben především obvyklým věkovým rozdílem mezi manžely. Mladí lidé začali uzavírat sňatky ve vyšším věku, tím se zvýšil podíl svobodných osob v populaci. Tento rys je nejlépe viditelný na věkové skupině 20-24 let a především u žen, protože muži vstupují a vstupovali do manželství ve vyšším věku. V roce 2001 bylo v České republice v této věkové skupině okolo 90 % mužů svobodných. V roce 2001 bylo v okresech Cheb, Karlovy Vary a Sokolov větší procento svobodných osob než udává průměr za Českou republiku, tento rys byl způsobem především mladší věkovou strukturou daných okresů. Tuto domněnku potvrzují i údaje za okresy Klatovy a Domažlice, kde bylo nejméně svobodných mužů i žen v této věkové skupině a zároveň mají nejstarší populace ze zvolených okresů.

Graf č. 7: Vývoj podílu svobodných žen vybraných okresů ve věku 20-24 let podle dat sčítání 1970-2001

Zdroj: SLDB 1970,1980,1991,2001

Struktury obyvatelstva vybraných okresů nevykazovaly v průběhu sledovaných let žádné výrazné rozdíly od struktur celé České republiky. Lze soudit, že v poválečné osídlovací akci se do pohraničí stěhovaly převážně mladé rodiny. Populace vybraných okresů složená většinou převážně z nových přistěhovalců se od vnitrozemích populací lišila ve věkovém složení, ale nikoliv ve složení podle rodinného stavu. Do roku 2001 je vývoj struktur podle rodinného stavu vybraných okresů téměř shodný s vývojem České republiky.

6.3 STRUKTURA OBYVATELSTVA PODLE NÁRODNOSTI

Odlišnosti populací vybraných okresů se projevují i v národnostní struktuře. Ve většině vybraných okresů tvořilo před 2. světovou válkou německé obyvatelstvo značný podíl obyvatelstva. Vlivem odsunu těchto osob a novým osídlováním se ve vybraných okresech vytvořila nová společnost, která byla charakteristická větší národností pestrostí. Samozřejmě sem přicházeli lidé i z různých částí českých zemí, jejichž přítomnost se ve struktuře obyvatelstva podle národnosti neprojevila.

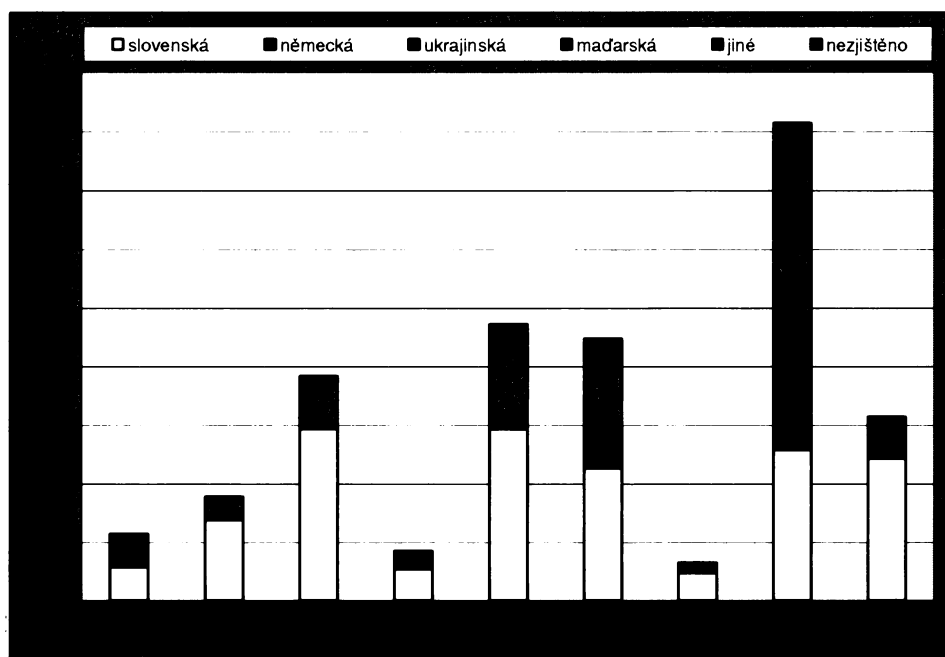
Tabulka č.9: Vývoj podílu osob s českou národností ve vybraných okresech 1961-2001

ČR, kraj, okres	1961	1970	1980	1991	2001
ČR	94,3	94,5	94,6	94,8	94,2
Západočeský kraj	87,9	90,3	91,2	92,2	92,6
Jihočeský kraj	96,7	96,7	96,5	96,6	95,6
Prachatice	91,1	92,0	92,7	94,3	93,4
Český Krumlov	80,8	83,7	85,6	88,9	90,7
Domažlice	95,7	95,8	96,0	96,1	94,3
Cheb	76,3	80,7	83,3	86,5	87,4
Karlovy Vary	77,6	82,6	84,7	87,2	89,4
Klatovy	96,7	96,8	96,8	96,8	96,0
Sokolov	59,2	75,3	76,8	80,7	85,4
Tachov	84,3	85,3	87,7	90,0	91,7

Zdroj: SLDB 1961, 1970, 1980, 1991, 2001

Národnostní struktura obyvatelstva České republiky byla již v roce 1961 homogenní, 94 % populace tvořili Češi, 3 % Slováci a 3 % ostatní národnosti. Mezi vybranými okresy lze vidět dva okresy, kde žil větší podíl Čechů než udával celorepublikový průměr, a to okresy Klatovy a Domažlice. V okrese Klatovy žilo dokonce 97 % Čechů. Oproti tomu v okrese Sokolov žilo v roce 1961 59 % občanů české národnosti, 13 % slovenské a 28 % jiné národnosti. Druhým nejméně homogenním okresem byl Cheb. V průběhu sledovaných čtyřiceti let se ve všech sledovaných oblastech národnostní struktura ještě více homogenizovala. Na úrovni České republiky nabýval podíl obyvatel s českou národností téměř stejných hodnot mezi 94 – 95 %. Podobný vývoj byl i v okresech Klatovy a Domažlice. Okrese Klatovy se podíl občanů české národnosti pohyboval mezi 96 – 97 % a v Domažlicích mezi 95 - 96 %. Podle posledního sčítání podíl Čechů v populaci mírně poklesl jak na území České republiky, tak i v obou zmiňovaných okresech a v okresech Prachatice a Tachov. Trvalý nárůst sledovaného podílu probíhal v okresech Český Krumlov, Cheb, Karlovy Vary a Sokolov.

Graf č. 8: Struktura obyvatelstva podle národnosti jiné než české podle dat sčítání 1961

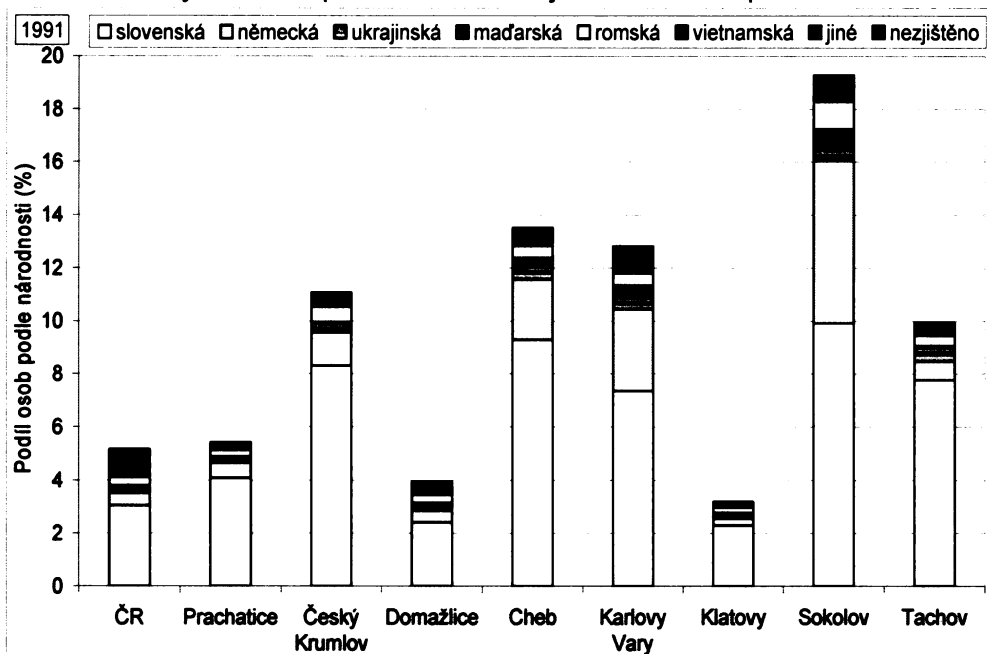
Zdroj: SLDB 1961

Zvláštní pozornost byla věnována obyvatelstva slovenské národnosti. Podíl občanů slovenské národnosti na celém území České republiky do roku 1980 mírně rostl a následně klesal. V roce 2001 bylo v České republice sečteno nejméně Slováků, necelá 2 %. V okresech Klatovy a Domažlice byl po celé sledované období podíl občanů slovenské národnosti podprůměrný a také v roce 2001 jich zde bylo sečteno nejméně. V ostatních okresech je zaznamenán trvalý pokles tohoto podílu. V roce 1961 bylo nejvíce občanů slovenské národnosti v okresech Český Krumlov a Cheb, v roce 2001 tomu tak bylo v okresech Sokolov a Tachov. Občané slovenské národnosti do vybraných okresů přišli nejčastěji v průběhu osidlování, do roku 2001 se jich jistě mnoho vrátilo na Slovensko (hlavně v období rozdělení Československé federativní republiky) a mnoho jich během let přijalo českou národnost (asimilace).

Při pohledu na vývoj podílu ostatních národností jsou viditelná jistá specifika vybraných pohraničních okresů. V České republice byl podíl těchto národností vždy malý, okolo 2 %. V průběhu sledovaných let tento vývoj ještě klesal, pouze podle posledního sčítání z roku 2001 byl zaznamenán mírný nárůst. Podprůměrný podíl občanů tzv. ostatních národností byl mezi roky 1961-2001 v okresech Prachatice, Domažlice a Klatovy. V okresech Prachatice, Český Krumlov, Karlovy Vary a Sokolov tento podíl klesal po celé období. Velmi odlišný vývoj podílu osob, které nepřísluší ani k české ani ke slovenské národnosti, proběhl v okresech Cheb a Tachov. V okrese Cheb tento podíl do 90. let klesal, a podle dat posledního sčítání do roku 2001 vzrostl. V okrese Tachov byl zaznamenán velký nárůst podílu osob s jinou národností v roce 1991, což

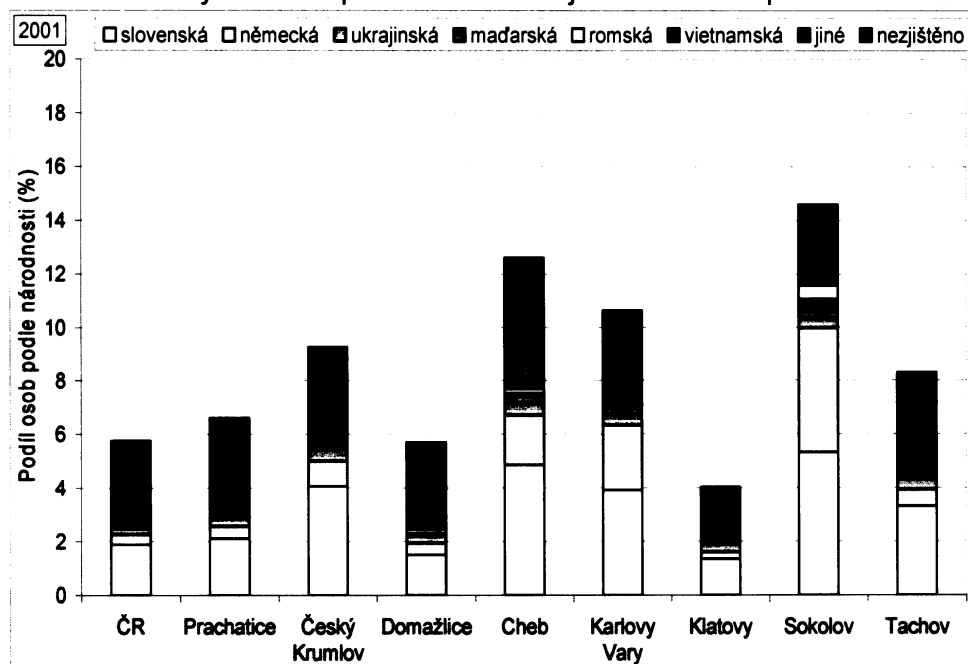
lze přisuzovat „otevření hranic“. Pouze v okresech Klatovy, Domažlice a Prachatice vzrostl podíl osob s jinou než českou národností v průběhu 90. let, jak je viditelné z grafů č. 9. a 10.

Graf č. 9 :Struktura obyvatelstva podle národnosti jiné než české podle dat sčítání 1991

Zdroj: SLDB 1991

Graf č. 10:Struktura obyvatelstva podle národnosti jiné než české podle dat sčítání 2001

Zdroj: SLDB 2001

V roce 2001 byla národnostní struktura vybraných okresů více homogenní než v roce 1961. V posledním sčítání bylo zjišťováno více národností než v předcházejících letech, což je viditelné i

na grafu č. 10, kde jsou ze široké škály vybrány pouze národnosti s vyšším zastoupením osob ve vybraných okresech. V okresech Klatovy a Domažlice byl podíl Čechů v populaci větší než udával celorepublikový průměr. Okres Sokolov měl nejmenší zastoupení Čechů v populaci a to 80 %, největší národnostní menšinu zde tvořili Slováci, těsně následovaní osobami německé národnosti. Okres Sokolov vynikal vysokým zastoupením osob maďarské a rómské národnosti. Okresy Domažlice, Karlovy Vary, Tachov a hlavně okres Cheb byly příklady okresů, kde žil nadprůměrný počet osob vietnamské národnosti. I ve složení národnostní struktury se vybrané okresy v průběhu sledovaných let přiblížily průměru České republiky. Opět lze říci, že odlišnosti pohraničních populací mizí.

V námi sledovaném pohraničí tvoří zvláště sledovanou národnostní skupinu občané německé národnosti. V rámci obyvatelstva České republiky i vybraných okresů tvořili ve vybraných letech Němci pouze malý podíl populace. Když se ale podíváme blíže na strukturu ostatních národností, tedy všech ostatních mimo české a slovenské, je vývoj německé menšiny ve vybraných okresech velmi zajímavý. V roce 1961 tvořili Němci ve všech vybraných okresech většinu z „ostatních“ národností, čímž se okresy značně odlišovaly od průměru za celou Českou republiku. Největší podíl Němců, přes 80 % z ostatních národností, byl v okresech Prachatice a Cheb. V průběhu sledovaných let se podíl německé národnosti snižoval ve všech okresech. V roce 2001 se přihlásilo nejmenší procento osob k německé národnosti v okrese Klatovy. Hodnotou 0,26 % se tento okres jako jediný z vybraných regionů dostal pod hodnotu republikového průměru. Největší podíl těchto osob se přihlásil v okrese Sokolov.

Tabulka č. 10: Vývoj podílu (%) osob německé národnosti podle sčítání 1961-2001

ČR, kraj, okres	1961	1970	1980	1991	2001
ČR	1,40	0,83	0,57	0,47	0,38
Prachatice	1,60	1,06	0,74	0,73	0,47
Český Krumlov	3,68	2,25	1,63	1,25	0,94
Domažlice	1,06	0,72	0,52	0,45	0,85
Cheb	7,02	4,07	2,79	2,28	1,85
Karlovy Vary	8,66	4,87	3,70	3,09	2,40
Klatovy	0,59	0,42	0,28	0,28	0,26
Sokolov	25,25	9,28	8,52	6,12	4,65
Tachov	1,81	1,28	0,88	0,38	0,34

Zdroj: SLDB 1961,1970,1980,1991,2001

Národnostní struktury obyvatelstva vybraných okresů se od průměru České republiky odlišovaly, ovšem rozdíl se v průběhu sledovaných čtyřiceti let snížily. V roce 1961 bylo ve všech sledovaných populacích, kromě okresů Domažlice a Klatovy, procento osob s jinou než českou

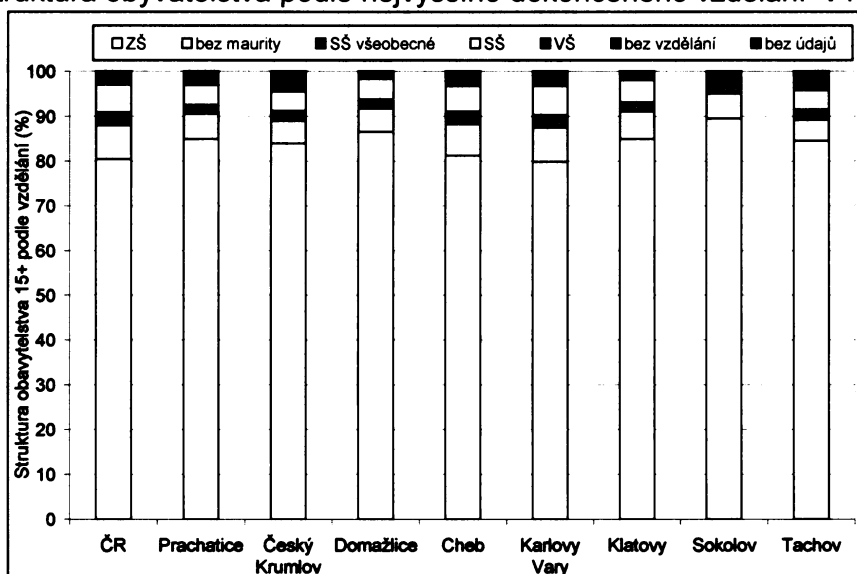
národností větší než v roce 2001. Podle dat posledního sčítání však bylo složení těchto „ostatních“ národností pestřejší, ať vlivem širší škály zjišťovaných národností či vlivem geopolitických změn na přelomu 80. a 90. let. I když se obyvatelstvo vybraných okresů z hlediska národnostní struktury mezi roky 1961 – 2001 více homogenizovalo, jsou v daných okresech stále viditelné odlišnosti od průměru České republiky. Lze očekávat, že i v budoucnu budou národnostní struktury příhraničních oblastí odlišné od národnostní struktury celé České republiky.

6.4 STRUKTURA OBYVATELSTVA PODLE VZDĚLÁNÍ

Vzdělanostní struktura obyvatelstva vybraných okresů je ovlivněna „potřebami“ daných okresů. Po 2. světové válce sem přicházeli pracovníci, kteří měli pro zde tradiční odvětví vzdělání. Naopak v poslední fázi osídlení přicházeli spíše lidé, kteří nebyli ve svých obcích oblíbeni a ti svým příchodem nepřinesli do demografických struktur, kromě věkové, mnoho pozitivních hodnot.

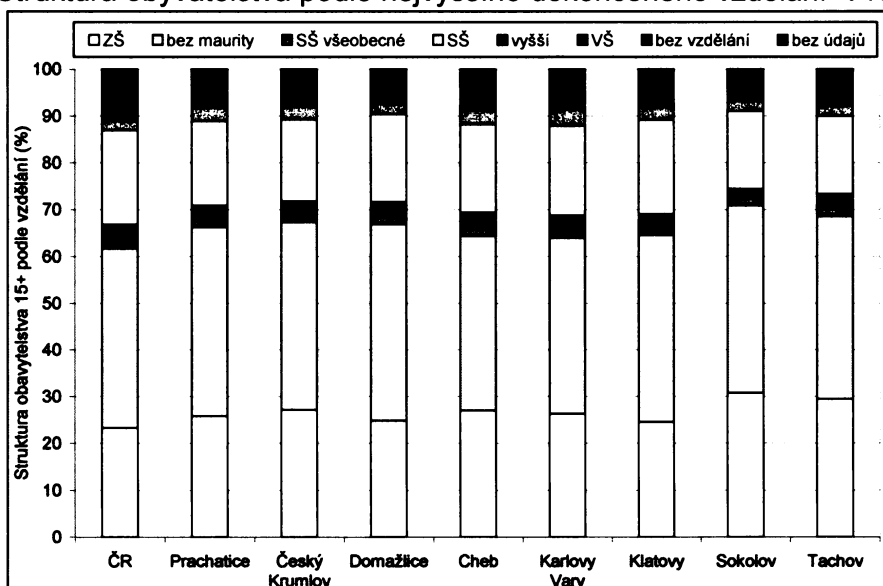
V roce 1961 mělo v České republice 80 % osob starších 15 let základní vzdělání. Mezi vybranými okresy pouze v okrese Karlovy Vary byl podíl těchto osob nižší. V okrese Sokolov mělo téměř 90 % osob starších 15 let pouze základní vzdělání. V podílu osob s vyučením a vzděláním bez maturity se opět pouze hodnota v okrese Karlovy Vary rovnala celorepublikovému průměru. V celé vybrané oblasti byl podíl osob s všeobecným vzděláním zakončeným maturitou podprůměrný. Odborné vzdělání s maturitou bylo nejvíce zastoupeno v okrese Karlovy Vary, který se tak opět jako jediný dostal nad hodnotu České republiky. Zastoupení osob s vysokoškolským vzděláním se v žádném z okresů nedostalo nad český průměr. Podíl osob bez vzdělání byl v okresech Český Krumlov a Tachov o téměř 2 % vyšší než podíl nevzdělaných osob v celé České republice. V roce 1961 bydleli ve vybraných okresech méně vzdělaní lidé než by odpovídalo průměru za české země.

Graf č.11: Struktura obyvatelstva podle nejvyššího dokončeného vzdělání v roce 1961

Zdroj: SLDB 1961

Graf č. 12: Struktura obyvatelstva podle nejvyššího dokončeného vzdělání v roce 2001

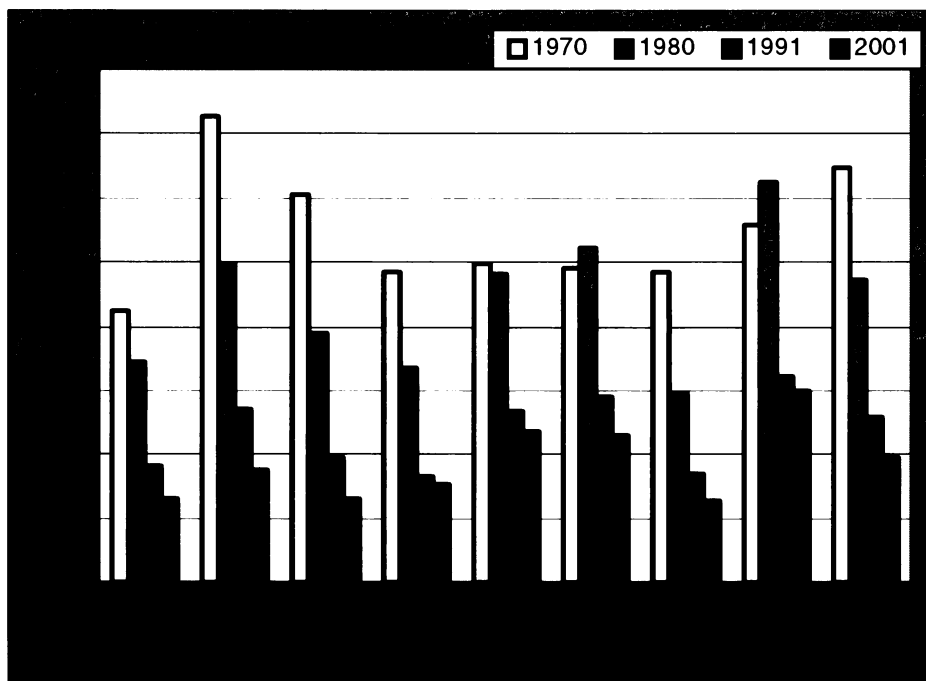
Zdroj: SLDB 2001

Vývoj vzdělanostní struktury měl mezi roky 1961-2001 jednoznačný charakter. Úroveň vzdělanosti se ve všech sledovaných územních jednotkách zvyšovala. Podíl osob ze základním vzděláním po celou dobu klesal. V roce 2001 bylo v České republice přes 23 % osob se základním vzděláním. Ve všech okresech sledovaného území dosahovala hodnota tohoto podílu vyšších čísel. Podíl osob s vyučením byl v šesti z našich okresů podprůměrný, nad hodnotou České republiky se pohybovaly pouze hodnoty za okresy Jihočeského kraje – Český Krumlov a Prachatice. Ve všech sledovaných oblastech je vidět postupný, trvalý nárůst podílu osob, které získaly maturitu. Přesto v roce 2001 patřily všechny vybrané územní jednotky

mezi okresy s podprůměrným zastoupením osob s nejvyšším dokončeným vzděláním zakončeným maturitou. Nejnižší podíl byl zaznamenán v okrese Sokolov. Vývoj podílu vysokoškolsky vzdělaných osob mezi roky 1961-2001 byl také charakteristický nárůstem. Ve vybraných okresech neměl nárůst takovou dynamiku jako v České republice, kde mezi každým sčítáním narostl tento podíl o téměř 2 %. Ve sledovaných okresech proběhl nejzřetelnější skok mezi sčítáními 1980 a 1991. Největší podíl vysokoškolsky vzdělaných osob má okres Prachatice, nejméně pak okres Sokolov, avšak ani jeden z okresů nepřekračuje svým podílem průměr České republiky. V roce 2001 se poprvé ve sčítání objevily kategorie nástavbové studium a vyšší odborné studium. Tyto dvě kategorie jsem spojila do skupiny tzv. „vyšší“. Podíl osob s tímto vzděláním je prozatím nízký, přesto je zajímavé, že ve většině vybraných okresů je podíl takto vzdělaných osob vyšší než udává průměr za Českou republiku.

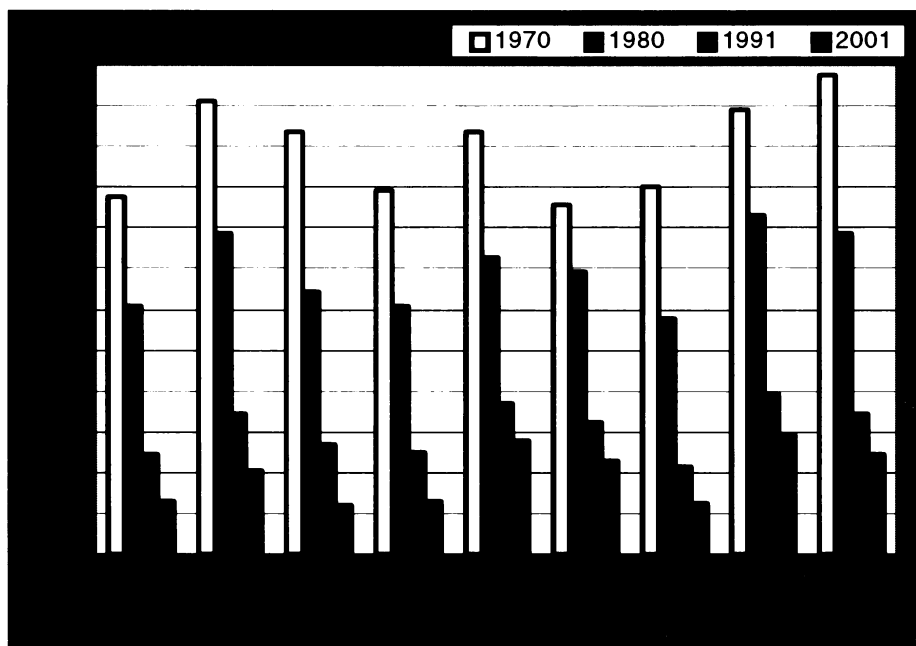
Nejzřetelnější změny zaznamenal podíl osob se základním vzděláním. V grafech č. 13 a 14 je znázorněn vývoj těchto osob ve věkové skupině 25-29 let odděleně pro muže a ženy mezi roky 1970 a 2001. Během sledovaných třiceti let podíl mužů se základním vzděláním poklesl. V roce 1961 měl nejvíce mužů s tímto vzděláním okres Prachatice, do roku 2001 ho vystřídal okres Sokolov. V okresech dnešního Karlovarského kraje je zajímavý pohled na situaci v roce 1980, kdy podíl takto vzdělaných mužů oproti roku 1970 stagnoval či se zvýšil, což můžeme přisoudit dalšímu rozvoji průmyslové výroby a především těžby v těchto okresech. Vývoj podílu žen se základním vzděláním ve vybrané věkové skupině je podobný. Pouze rozdíly mezi hodnotami z roku 1970 a 2001 jsou větší. Podle dat sčítání ženy dosahovaly nižšího vzdělání než muži, tato „tradice“ byla zřetelnější ve venkovských okresech. V okresech současného Karlovarského kraje žije od poválečného osídlování velká skupina osob romské národnosti, jejich přítomnost se odráží i ve vzdělanostní struktuře daných okresů.

Graf č. 13: Vývoj podílu mužů se základním vzděláním se věku 25-29 let 1970-2001

Zdroj: SLDB 1970, 1980,1991,2001

Graf č. 14: Vývoj podílu žen se základním vzděláním se věku 25-29 let 1970-2001

Zdroj: SLDB 1970, 1980,1991,2001

V roce 1961 byla vzdělanostní struktura vybraných oblastí horší ve srovnání s republikovým průměrem, žilo zde více lidí s nižším dosaženým vzděláním. Z dat posledního sčítání je viditelné, že tento charakter dosídlených oblastí postupně mizí. Vzdělanostní struktura je ovlivněna mnoha faktory a jako jeden z nejdůležitějších je nutné připomenout charakter osídlení. Kromě okresů Karlovy Vary, Sokolov a Cheb lze vybrané okresy charakterizovat jako venkovské.

6.5 STRUKTURA OBYVATELSTVA PODLE EKONOMICKÉ AKTIVITY A ZAMĚSTNANOSTI V HOSPODÁŘSKÉM ODVĚTVÍ

Podíl ekonomicky aktivních osob v populaci se v průběhu sledovaného období měnil jak ve všech vybraných okresech, tak i v celé České republice. V roce 1961 byl pouze v okresech Český Krumlov a Sokolov podíl ekonomicky aktivních nižší oproti průměru České republiky. V roce 1991 spadalo v České republice 52,6 % populace mezi ekonomicky aktivní osoby a do roku 2001 se podíl těchto osob mírně snížil. Lze říci, že v roce 1991 dosáhl počet ekonomicky aktivních v české populaci ve sledovaném období svého maxima. I ve vybraných okresech byl vývoj podobný, pouze v okresech Prachatice, Cheb, Klatovy a Tachov dosáhl podíl ekonomicky aktivních maxima již v roce 1980. Vývoj podílu ekonomicky aktivních osob v populaci je značně ovlivněn vývojem věkové struktury.

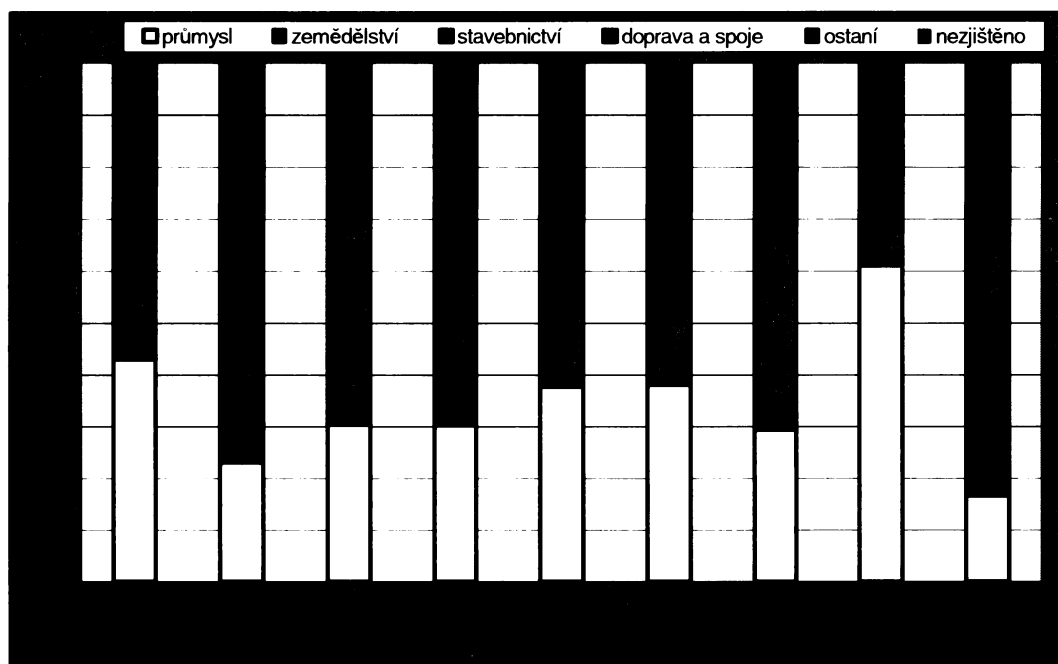
Tabulka č. 11: Vývoj počtu a podílu ekonomicky aktivních (EA) osob vybraných okresech 1961-2001

ČR, kraj, okres	1961		1970		1980		1991		2001	
	EA (v tis.)	%	EA(v tis.)	%	EA (vtis.)	%	EA (v tis.)	%	EA(v tis.)	%
ČR	4 695,3	49,1	4 983,8	50,8	5 364,0	52,1	5 421,1	52,6	5 253,4	51,4
Západočeský kraj	404,8	48,8	437,5	51,6	465,9	52,9	460,3	53,5	448,02	52,4
Jihočeský kraj	328,1	50,5	333,1	51,1	360,5	52,3	368,3	52,8	357,06	51,1
Prachatice	23,8	49,4	24,2	50,4	27,7	55,2	26,9	52,7	26,02	50,7
Český Krumlov	23,7	48,7	26,2	52,2	29,8	53,7	31,4	54,7	32,11	53,9
Domažlice	29,6	49,5	29,9	50,7	31,0	51,6	30,9	52,6	30,85	52,4
Cheb	38,1	49,9	45,2	54,6	48,9	56,0	47,2	54,3	47,89	54,0
Karlovy Vary	60,3	49,3	68,9	54,8	69,9	54,1	67,0	54,8	65,16	53,4
Klatovy	49,6	49,9	46,8	49,5	49,6	53,7	46,0	51,2	44,11	50,1
Sokolov	37,5	47,3	46,8	51,6	41,5	43,5	51,7	55,8	49,3	52,7
Tachov	20,8	49,0	23,6	51,9	27,5	56,4	27,1	54,2	27,57	53,6

Zdroj: SLDB 1961,1970,1980,1991,2001

V roce 1961 pracovalo ve většině vybraných okresů nejvíce ekonomicky aktivních osob v zemědělství a lesnictví. Výjimku tvořily okresy dnešního Karlovarského kraje, kde byl největším zaměstnavatelem sekundární sektor. Ovšem pouze v okrese Sokolov bylo v průmyslu zaměstnáno více ekonomicky aktivních než udával průměr České republiky. Okresy Cheb a Karlovy Vary měly strukturu ekonomicky aktivních téměř shodnou, v tzv. ostatních odvětvích zde bylo zaměstnáno 32 % a 31 % ekonomicky aktivních, čímž se tyto okresy dostaly nad hodnotu průměru za celou Českou republiku. Podíl ekonomicky aktivních pracujících ve stavebnictví, dopravě a spojích byl ve všech vybraných okresech podobný a pohyboval se v těsné blízkosti republikového průměru.

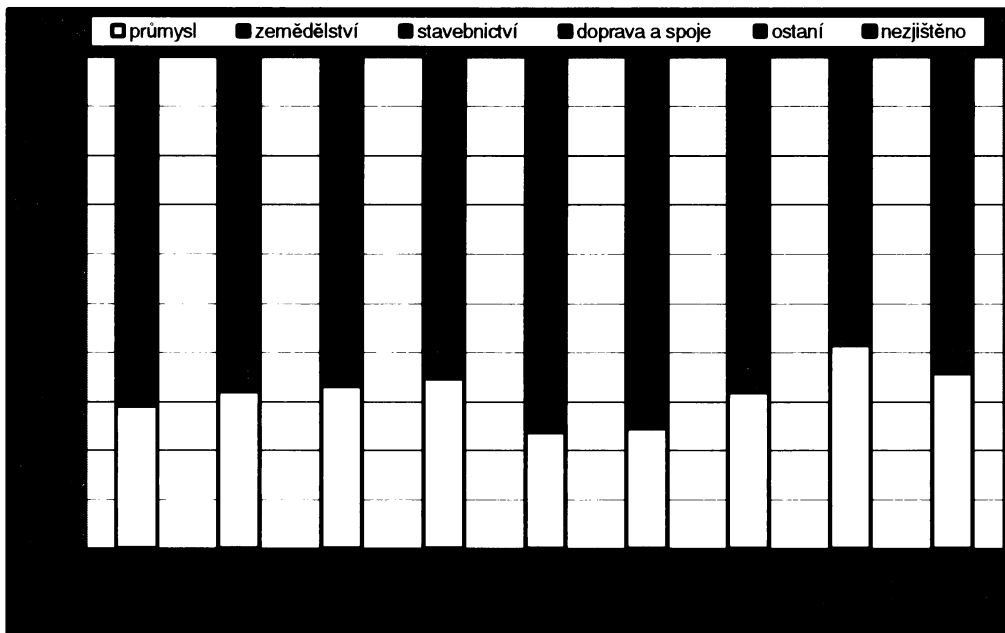
Graf č. 15: Struktura ekonomicky aktivních osob podle odvětví ve vybraných okresech - 1961

Zdroj: SLDB 1961

Vývoj podílu ekonomicky aktivních pracujících v průmyslu mezi roky 1961 – 2001 byl v jednotlivých okresech rozdílný. Velmi specifický vývoj tohoto podílu byl zaznamenán v okresech Tachov, Klatovy a Cheb. V okrese Tachov podíl rostl po celé sledované období. V roce 1961 zde bylo v průmyslu zaměstnáno 17 % ekonomicky aktivních a v roce 2001 celých 36 %. Hodnota podílu průmyslových pracovníků v okrese Klatovy stagnovala okolo 30 %. Naopak okres Cheb je specifický trvalým poklesem podílu ekonomicky aktivních pracujících v průmyslu. Obecně lze říci, že se podíl ekonomicky aktivních pracujících v průmyslu ve všech vybraných oblastech snížil. Vývoj podílu ekonomicky aktivních zaměstnaných v zemědělství a lesnictví byl jednoznačný, v celé sledované oblasti došlo k poklesu. Do skupiny tzv. ostatních odvětví byla zařazena zbývající hospodářská odvětví, která se souhrnně nazývají terciérní sektor. V celé sledované pohraniční oblasti došlo mezi roky 1961 a 2001 k nárůstu podílu ekonomicky aktivních pracujících v těchto ostatních odvětvích.

Graf č. 16: Struktura ekonomicky aktivních osob podle odvětví ve vybraných okresech - 2001

Zdroj: SLDB 2001

Ve srovnání s prvním sledovaným sčítáním byla struktura ekonomicky aktivních osob v roce 2001 na celém vybraném území zcela rozdílná. Ve všech okresech s výjimkou okresů Cheb a Karlovy Vary byl nadprůměrný podíl osob pracujících v průmyslu. Při pohledu na podíl zaměstnaných v zemědělství si zachovaly svou výjimečnost okresy Prachatice, Český Krumlov, Domažlice, Klatovy i Tachov. Největší podíl zemědělců byl v okresech Domažlice a Klatovy. Ovšem v celé sledované oblasti pracovalo největší procento ekonomicky aktivních osob v tzv. ostatních odvětvích. Stále pouze v okresech Cheb a Karlovy Vary pracoval v roce 2001 nadprůměrný podíl ekonomicky aktivních ve službách.

Rozdíly mezi strukturami obyvatelstva vybraných okresů podle odvětví národního hospodářství jsou způsobeny především přírodními podmínkami. Okres Sokolov měl a má svá bohatá naleziště nerostných surovin, okresy Karlovy Vary a Cheb mají tzv. lázeňský trojúhelník, dopravní strategickou polohu,... Tyto přirozené priority měly značný vliv na strukturu ekonomicky aktivních podle odvětví zejména v roce 1961, ovšem hrály významnou roli i v roce 2001. Česká republika prochází procesem deindustrializace či reindustrializace a stejně tak vybrané okresy prochází procesem, na jehož konci by většina ekonomicky aktivních osob měla být zaměstnána v terciérním sektoru.

7. PROCESY PŘIROZENÉ MĚNY V OBDOBÍ 1961-2001

Vývoj počtu obyvatel a změny ve většině vybraných demografických struktur se odvíjejí od vývoje přirozené a mechanické změny obyvatelstva na daném území. Populační vývoj České republiky je od 2. světové války určován převážně přirozenou reprodukci obyvatelstva.

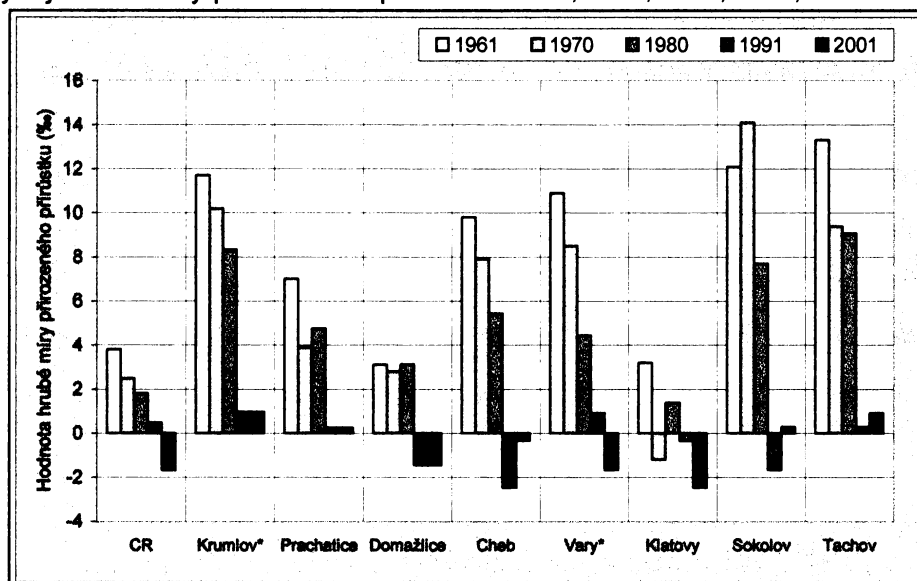
Během 90. let výrazně vzrostl význam migrace v populačním vývoji České republiky. Oficiální zahraniční migrace vlivem uzavření hranic po únoru 1948 téměř až do 1990 neexistovala. Mírné krátkodobé oživení proběhlo na konci 60. let, kdy této situaci využili převážně občané německé národnosti v rámci mezinárodní humanitární akce spojování rodin. Ke konci období komunismu se i situace v zahraniční migraci začala postupně uvolňovat, ovšem nejvíce osob během let socialistické vlády odešlo ze země ilegálně. Celková poválečná ztráta nelegální emigrací se odhaduje na 420 - 440 tisíc osob. Změna politické orientace v roce 1989 ovlivnila zahraniční migraci ve velké míře, a tak v 90. letech opět začala získávat mezinárodní migrace na významu.

Při pohledu na vnitřní migraci lze situaci v České republice zhodnotit jako stabilní. Po velkých poválečných migračních přesunech se rychle uklidnilo a snížilo vysoké mezikrajské i meziokresní stěhování. Je překvapivé, že i v 90. letech pokračoval dlouhodobý trend poklesu migrační mobility uvnitř státu. Z grafu č. 18 je viditelný vývoj migračního chování obyvatel vybraných okresů. V porovnání s Českou republikou bylo obyvatelstvo vybrané pohraniční oblasti aktivnější. V prvním sledovaném roce byl velmi výjimečný okres Sokolov, kam stále směřovaly silné proudy nových obyvatel, především průmyslových pracovníků. Okres Tachov byl příkladem okresu, odkud ve všech sledovaných letech obyvatelstvo odcházelo. Celou zvolenou oblast lze zhodnotit jako oblast migračně ztrátovou.

Na růstu počtu obyvatel ve vybraných ^{v období} okresech se podílely především procesy přirozené změny. Po celé sledované období byla hodnota přirozeného přírůstku ve většině zvolených okresů vyjma okresů Klatovy a Domažlice značně nadprůměrná. Tato kapitola je zaměřena především na hodnocení vývoje porodnosti a úmrtnosti ve zvolených územních jednotkách.

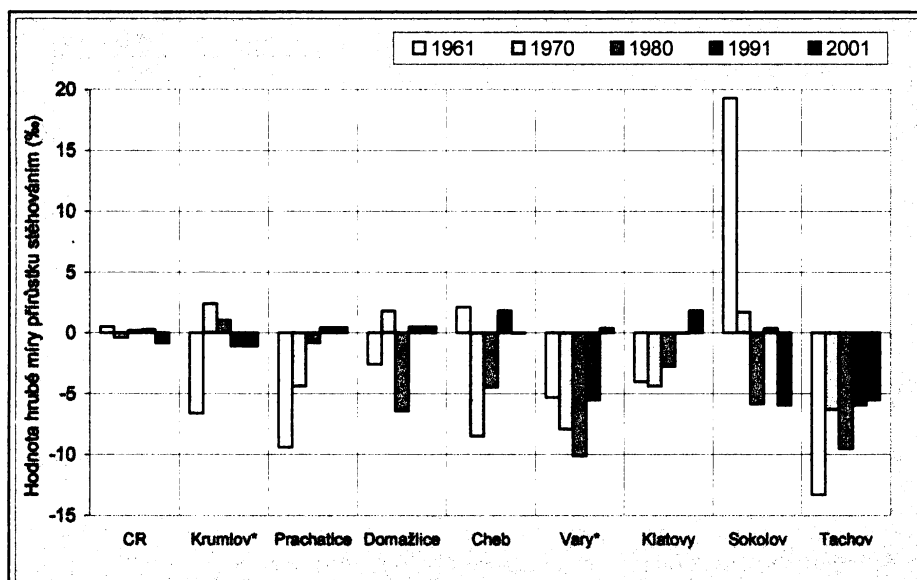
Graf č. 17: Vývoj hrubé míry přirozeného přírůstu 1961,1970,1980,1991,2001

Zdroj: Pohyb obyvatelstva 1961, 1970, 1980, 1991,2001

*Český Krumlov, Karlovy Vary

Graf č.18: Vývoj relativního přírůstu stěhování 1961,1970,1980,1991,2001

Zdroj: Pohyb obyvatelstva 1961, 1970, 1980, 1991,2001

*Český Krumlov, Karlovy Vary

7.1 PORODNOST

Tato kapitola je účelově zaměřena pouze na úroveň a charakter porodnosti a plodnosti ve sledovaných letech. Opět se zaměřím na jistá specifika vybrané pohraniční oblasti.

Koncem 60. let bylo na území českých zemí nepříznivé reprodukční klima. Doba byla charakteristická vysokou zaměstnaností žen, nedostačujícím množstvím a horší kvalitou předškolních zařízení, špatnou bytovou situací. V 70. letech došlo k pozastavení poklesu plodnosti. V roce 1972 vešla v platnost propopulační opatření, mezi která patřilo zvýšení přídavků na dítě, prodloužení mateřské dovolené, novomanželské půjčky s odpisem při narození

dítěte, atd.. Tato opatření ve spojení s vyššími počty žen z poválečných generací, které vstupovaly do procesu reprodukce, způsobila pozastavení poklesu porodnosti. Nicméně v 80. a 90. letech pokračoval dlouhodobý pokles úrovně plodnosti. Až do začátku 90. let byla úroveň plodnosti v českých zemích relativně vysoká. Byla realizována převážně v mladém věku (20-24 let), což se odráželo v mladém věku prvorodiček. V průběhu 90. let změnila česká populace své demografické chování. Nejvýraznějším projevem této změny byl pokles počtu narozených dětí. Česká společnost přijala model plodnosti realizované v pozdějším věku, s vyšším podílem bezdětných žen. Počet narozených v populaci závisí nejen na úrovni plodnosti, ale také na rozsahu a struktuře populace žen.

Tabulka č. 12 : Vývoj obecné míry plodnosti ve vybraných okresech 1961-2001

ČR, okres	1961	1970	1980	1991	2001
ČR	58,9	60,2	63,5	49,8	35,3
Prachatice	77,2	66,6	70,6	54,3	40,2
Český Krumlov	86,8	71,3	72,8	57,0	36,6
Domažlice	62,6	67,1	66,3	51,2	34,7
Cheb	66,5	63,1	63,8	47,0	37,8
Karlovy Vary	67,5	62,5	58,5	49,7	36,1
Klatovy	66,3	59,7	64,1	49,4	34,8
Sokolov	82,3	79,3	64,9	57,0	38,0
Tachov	81,9	67,8	68,4	54,6	36,9

Zdroj: Pohyb obyvatelstva 1961,1970,1980,1991,2001

Pro přiblížení charakteru vývoje plodnosti ve vybraných okresech jsem zvolila ukazatel obecná míra plodnosti. V roce 1961 byla hodnota obecné míry plodnosti v celé sledované oblasti vyšší než hodnota za celou Českou republiku. V průběhu následujících sledovaných let se k hodnotě českého průměru střídavě přibližovaly hodnoty okresů Klatovy, Karlovy Vary, Cheb a Domažlice. V roce 2001 se pouze v okresech Domažlice a Klatovy narodilo méně dětí na jednu ženu v reprodukčním věku než udával průměr za Českou republiku. Oba okresy již byly zmiňovány v souvislosti se starší věkovou strukturou. Tento faktor je jistě jedním z mnoha, který působí na úroveň plodnosti. Struktura žen v plodném věku ovlivňuje míru obecné plodnosti, proto tyto charakteristiky nejsou zcela srovnatelné. Pro porovnání jsem zvolila standardizovaný index plodnosti, který podává srovnatelné údaje.

Tabulka č. 13: Standardizovaný index plodnosti pro vybrané okresy podle dat sčítání 1961-2001

rok	Český Krumlov	Prachatice	Domažlice	Cheb	Karlovy Vary	Klatovy	Sokolov	Tachov
1961	1,38	1,25	1,06	1,06	1,02	1,11	1,25	1,31
1970	1,60	1,43	1,43	1,39	1,32	1,21	1,86	1,52
1980	1,07	1,03	1,01	0,97	0,91	0,99	1,00	1,02
1991	1,06	1,02	0,95	0,84	0,89	0,92	1,08	1,04
2001	1,03	1,15	0,97	1,06	1,03	0,99	1,08	1,04

Zdroj: Pohyb obyvatelstva 1961, 1970, 1980, 1991, 2001
SLDB 1970, 1980, 1991, 2001

Z tabulky č. 13 je viditelné, že se v letech 1961 a 1970 ve všech vybraných okresech rodilo více dětí než by odpovídalo úrovni plodnosti České republiky. V okresech Český Krumlov, Prachatice, Sokolov a Tachov se nadprůměrný počet dětí rodil ve všech sledovaných letech. Okresy Cheb, Karlovy Vary a Klatovy počtem narozených dětí již v roce 1980 poklesly pod republikový průměr. V roce 2001 se ve většině vybraných okresů, vyjma Klatov a Domažlic, narodilo více dětí než by odpovídalo úrovni plodnosti České republiky.

Tabulka č. 14: Průměrný počet dětí na jednu vdanou ženu ve věku 40-49 let podle dat sčítání 1970-2001

ČR, okres	1970	1980	1991	2001
ČR	2,08	2,02	2,10	2,12
Český Krumlov	2,64	2,32	2,28	2,23
Prachatice	2,42	2,25	2,27	2,21
Domažlice	2,14	2,16	2,19	2,14
Cheb	2,30	1,87	2,09	2,08
Karlovy Vary	2,08	2,02	2,15	2,14
Klatovy	2,19	2,19	2,15	2,11
Sokolov	2,22	1,85	2,22	2,21
Tachov	2,68	2,14	2,28	2,23

Zdroj: SLDB 1970, 1980, 1991, 2001

Průměrný počet dětí na jednu vdanou ženu ve věku 40 – 49 lze přirovnat ke konečné plodnosti. Tento ukazatel hodnotí ukončené reprodukční chování. Ženy, které při posledním sčítání spadaly do této věkové skupiny, rodily s největší intenzitou v 70. letech. Vliv propopulačních opatření lze tedy nejzřetelněji vidět na hodnotách z roku 2001. Ženy, jejichž plodnost je zachycena v roce 1991, rodily v 70. letech děti druhého a vyššího pořadí, proto i na této hodnotě je znatelný vliv propopulačních opatření. Z tabulky č. 13 je viditelné, že hodnota pro Českou republiku mezi roky 1991 a 2001 mírně vzrostla. Při porovnání tohoto vývoje s vybranou oblastí lze zjistit, že na námi vymezené území neměla propopulační opatření výrazný vliv. Při pohledu na regionální rozdíly v rámci pohraničí se od ostatních okresů vymyká okres Cheb, kde se v průměru vdaným ženám narodilo nejméně dětí.

Ve vybraných okresech lze pozorovat jisté odlišnosti ve struktuře narozených dětí podle rodinného stavu matky, přesněji podle legitimacy. Již v roce 1961 se ve všech vybraných okresech, vyjma Klatov a Domažlic, rodilo vyšší procento dětí mimo manželství než udávala hodnota pro celou Českou republiku. Největší podíly byly zaznamenány v okresech Cheb, Karlovy Vary, Sokolov a v okrese Český Krumlov. V průběhu sledovaných čtyřiceti let se podíl těchto dětí ještě zvýšil, k největším změnám došlo v průběhu 90. let. Tento nárůst byl zaznamenán v každém z vybraných okresů i v České republice. Pořadí okresů podle podílu dětí narozených mimo manželství se během sledovaných čtyřiceti let nezměnilo, pouze okres Prachatice se dostal k okresům Klatovy a Domažlice pod republikový průměr. Výrazná změna ve vývoji podílu dětí narozených mimo manželství se odvíjí od změn ve struktuře obyvatelstva podle rodinného stavu a reprodukčního chování mladých lidí. V okresech s největším podílem dětí narozených mimo manželství žijí velké skupiny osob rómské národnosti.

Tabulka č. 15 : Vývoj podílu narozených mimo manželství ze všech narozených

ČR, okres	1961	1970	1980	1991	2001
ČR	4,6	5,4	5,6	9,8	23,5
Prachatice	4,7	7,1	5,1	9,4	21,5
Český Krumlov	9,0	11,0	7,7	10,2	31,0
Domažlice	4,1	5,8	5,6	7,2	19,2
Cheb	10,0	12,7	11,0	21,5	40,4
Karlovy Vary	10,3	13,0	11,5	21,5	37,1
Klatovy	3,6	3,0	3,9	7,0	18,2
Sokolov	11,4	12,7	13,4	21,2	47,5
Tachov	8,8	10,4	6,1	15,9	32,3

Zdroj: Pohyb obyvatelstva 1961,1970,1980, 1991, 2001

7.2 ÚMRTNOST

Proces úmrtnosti zaznamenal stejně jako proces porodnosti nejznatelnější změny v 90. letech 20. století. Příznivý vývoj intenzity úmrtnosti v posledním desetiletí zmírňuje dopady velmi nízké úrovně porodnosti. I ve vybraných okresech se úroveň úmrtnosti zlepšovala, což je vidět na vývoji standardizované hrubé míry úmrtnosti. Pro nedostatek dat nelze vývoj úmrtnosti ve vybraných okresech hodnotit odděleně podle pohlaví. Údaje jsou k dispozici pouze v roce 2001 (tabulka č. 17). Úroveň úmrtnosti ve vybraných okresech byla po většinu sledovaného období vyšší než v celé České republice. Pouze v roce 1980 se hodnota okresů Český Krumlov, Prachatice a Domažlice dostala pod úroveň úmrtnosti české populace. Horší charakteristiky úmrtnosti lze vysvětlit způsobem života obyvatel vybraných okresů, špatnou dostupností lékařské péče apod.

Tabulka č. 16: Vývoj standardizované* hrubé míry úmrtnosti ve vybraných okresech 1961, 1970, 1980, 1991, 2001

ČR, okres	1961	1970	1980	1991	2001
ČR	14,7	16,0	15,7	13,6	10,5
Prachatice	14,5	16,3	15,7	14,4	11,7
Český Krumlov	17,1	16,6	15,6	16,0	11,2
Domažlice	15,9	17,2	15,1	16,7	10,5
Cheb	17,1	18,9	18,5	14,6	12,0
Karlovy Vary	17,4	18,7	17,3	15,5	11,8
Klatovy	15,3	17,4	15,6	14,2	10,5
Sokolov	19,3	19,6	19,1	16,5	13,4
Tachov	15,0	17,6	18,2	15,1	11,8

Zdroj: Pohyb obyvatelstva 1961, 1970, 1980, 1991, 2001

*standard – míry úmrtnosti podle věku České republiky k 1.3.2001

V tabulce č. 17 jsou hodnoty standardizované hrubé míry úmrtnosti z roku 2001 rozděleny podle pohlaví. Hodnoty za Českou republiku vykazují pouze malé rozdíly mezi úrovní úmrtnosti žen a mužů. Ve zvolené oblasti lze podobný rys pozorovat pouze u okresů Tachov a Domažlice. V okresech Český Krumlov, Domažlice a Karlovy Vary mají ženy hodnoty hrubé míry úmrtnosti vyšší než muži. Největší rozdíly v úmrtnostních poměrech podle pohlaví byly zaznamenány v okrese Sokolov.

Tabulka č. 17: Standardizované* hrubé míry úmrtnosti podle pohlaví ve vybraných okresech 2001

2001	Muži	Ženy
ČR	10,8	10,3
Český Krumlov	10,6	11,8
Prachatice	12,1	11,1
Domažlice	10,4	10,6
Cheb	12,2	11,9
Karlovy Vary	11,5	12,1
Klatovy	11,2	9,8
Sokolov	14,8	12,5
Tachov	11,7	11,8

Zdroj: Pohyb obyvatelstva 2001

*standard – míry úmrtnosti podle věku České republiky k 1.3.2001

Vývoj úmrtnosti v České republice od 60. let lze rozdělit do 2 období. Od poloviny 60. let do konce let 80. se zhoršovala úmrtnost v dospělém a starším věku, a to převážně na nemoci oběhové soustavy. Naděje dožití v tomto období stagnovala a u mužů se ve vybraných věkových skupinách i zhoršovala. Od konce 80. let již opět docházelo k prodlužování naděje dožití při narození. Rozhodující změny v úrovni úmrtnosti jsou dány do souvislosti se změnami po roce 1989. Tyto změny sociálně ekonomických podmínek se výrazně promítly do zdravotního stavu populace, který značně ovlivňuje úroveň úmrtnosti. Lze předpokládat, že ve sledovaných oblastech byl trend úrovně úmrtnosti podobný jako v celé České republice.

Vývoj naděje dožití při narození mužů i žen podle zkrácených úmrtnostních tabulek vydávaných za okresy od roku 1986 odráží zlepšování úmrtnostních poměrů jak ve vybraných okresech, tak i obecně v České republice. Dalším společným, obecným, či českým rysem je, že se ženy dožívají vyššího věku než muži.

Tabulka č. 18: Vývoj naděje dožití mužů při narození, ve věku 45 a 65 ve vybraných okresech

ČR, kraj, okres	při narození				45 let				65 let			
	81-85	86-90	91-95	96-00	81-85	86-90	91-95	96-00	81-85	86-90	91-95	96-00
Česká republika	67,1	67,7	68,9	71,0	25,7	25,9	26,9	28,5	11,2	11,5	12,1	13,5
Jihočeský kraj	67,7	67,7	69,1	71,5	26,0	25,9	27,1	28,7	11,4	11,3	12,0	13,5
Západočeský kraj	66,4	67,2	68,5	70,9	25,1	25,5	26,6	28,4	10,8	11,0	11,7	13,2
Český Krumlov	67,1	65,9	68,2	70,6	25,8	24,8	26,2	27,9	11,2	10,8	11,2	12,9
Prachatice	67,6	66,7	68,3	70,3	25,8	24,9	26,3	27,4	11,4	10,9	11,9	12,8
Domažlice	67,2	67,6	68,6	70,8	25,4	25,5	26,5	28,1	11,0	11,1	11,6	13,0
Cheb	65,9	65,9	67,8	69,9	24,5	24,6	26,0	27,9	10,4	10,8	12,0	12,9
Karlovy Vary	65,7	66,3	67,9	70,4	24,7	24,9	26,3	28,1	10,8	10,9	11,6	13,4
Klatovy	66,8	67,8	68,9	71,3	25,5	25,8	26,5	28,5	11,1	11,5	11,8	13,3
Sokolov	64,4	66,0	66,9	69,0	23,4	24,6	25,4	26,6	9,8	10,4	11,0	11,7
Tachov	65,1	66,9	67,1	69,5	24,1	25,0	25,3	27,5	10,3	11,0	11,3	13,0

Zdroj: www.czso.cz

Pozn. 1981-1985, 1986-1990, 1991-1995, 1996-2000

Podle prvních publikovaných tabulek úmrtnosti měli pouze muži v okresech Prachatice a Domažlice naději dožít se vyššího věku než průměrný Čech. Již v dalších úmrtnostních tabulkách se ale situace změnila, nadprůměrného věku se mohli dožít pouze muži v okrese Klatovy. Tento výsledek potvrdily i poslední výsledky z let 1996-2000. Muži ve vybrané pohraniční oblasti se tedy většinou dožívají nižšího věku než udává hodnota za celou Českou republiku. Muži v okrese Sokolov měli po celé sledované období hodnoty naděje dožití nejnižší. Jejich zdraví nejvíce ovlivnilo špatné životní prostředí a především fakt, že většina jich zde pracovala v těžkém průmyslu.

Tabulka č.19 : Vývoj naděje dožití žen při narození, ve věku 45 a 65 let ve vybraných okresech

ČR, kraj, okres	při narození				45 let				65 let			
	81-85	86-90	91-95	96-00	81-85	86-90	91-95	96-00	81-85	86-90	91-95	96-00
Česká republika	74,1	74,8	75,8	77,8	31,3	31,7	32,6	34,2	14,3	14,6	15,3	16,8
Jihočeský kraj	74,5	75,0	76,2	78,0	31,6	31,9	32,9	34,4	14,4	14,6	15,4	16,8
Západočeský kraj	73,4	73,9	75,2	77,1	30,8	31,1	32,0	33,6	14,0	14,2	14,8	16,3
Český Krumlov	74,0	74,2	75,3	77,5	31,2	30,9	32,1	34,0	14,4	14,2	15,0	16,7
Prachatice	74,2	73,9	75,4	77,8	31,2	31,0	32,2	33,7	14,0	14,3	15,0	16,1
Domažlice	74,2	74,3	75,9	77,3	31,3	31,5	32,5	33,7	14,5	14,3	15,2	16,7
Cheb	72,9	73,1	74,3	76,2	30,7	30,3	31,6	32,9	13,8	13,9	14,6	16,0
Karlovy Vary	73,2	73,7	74,6	77,0	30,9	31,2	31,6	33,5	14,2	14,4	14,8	16,2
Klatovy	74,1	75,1	75,4	77,0	31,1	31,8	32,4	33,7	14,3	14,8	15,0	16,3
Sokolov	72,1	72,3	73,9	76,9	29,6	29,8	31,0	33,3	13,4	13,4	14,3	16,6
Tachov	73,1	73,5	74,7	76,8	30,3	31,0	31,5	33,4	13,7	14,3	14,4	16,3

Zdroj: www.czso.cz

Pozn. 1981-1985, 1986-1990, 1991-1995, 1996-2000

Naděje dožití při narození žen z celé sledované oblasti byla v posledních publikovaných úmrtnostních tabulkách nižší než v celé České republice. Pouze ženy v okrese Klatovy se v 2. polovině 80. let dožívaly vyššího věku. Ženy měly po celé sledované období hodnoty naděje dožití vyšší než muži, ale při porovnání s Českou republikou lze situaci žen ve vybraných okresech zhodnotit jako horší než situaci mužů. Při porovnání naděje dožití mužů i žen ve věku 45 a 65 let mezi zvolenými okresy a Českou republikou se téměř opakuje situace při porovnání naděje dožití při narození. Opět jsou na tom vybrané okresy s hodnotou naděje dožití hůř než udává český průměr.

Ačkoliv vývoj počtu obyvatel určitého území je podmíněn mnoha faktory, procesy porodnosti a úmrtnosti nejsilněji ovlivňují a zároveň jsou ovlivňovány věkovou a pohlavní strukturou obyvatelstva. Dále má na úroveň procesů přirozené měny značný dopad charakter osídlení, ekonomická situace v místě bydliště, charakter obyvatelstva, jeho vzdělání, tradice a zvyklosti, „vyhlídky na budoucnost“.

8. STRUKTURA OBYVATELSTVA PODLE MÍSTA TVRALÉHO POBYTU V DOBĚ NAROZENÍ

Ve Sčítání lidu, domů a bytů 1991 se nově objevila otázka na místo bydliště v době narození, v roce 2001 se opakovala. V prvním zmiňovaném roce byly ze zpracování získány údaje za obyvatelstvo narozené v místě současného trvalého bydliště, v jiné obci okresu trvalého bydliště, v jiném okrese a za obyvatelstvo narozené na Slovensku a v zahraničí. Do roku 2001 se klasifikace mírně změnila. Narození na Slovensku se po rozpadu Československé federativní republiky stali občany, kteří se narodili v cizině. Osoby narozené v České republice se dělily na narozené v místě bydliště, v jiné obce okresu trvalého bydliště, v jiném okrese stejného kraje a v jiném okrese jiného kraje. V roce 2001 byla tedy analýza tzv. Rodáků přesnější.

Tabulka č. 20: Vývoj podílu osob podle místa narození podle dat ze sčítání 1991,2001

ČR, okres	1991			2001		
	Podíl osob narozených					
	v ČR	v cizině*	nezjištěno	v ČR	v cizině*	nezjištěno
ČR	93,1	4,4	2,5	93,6	4,4	1,9
Prachatice	94,0	4,0	2,0	94,0	3,9	2,0
Český Krumlov	91,0	6,6	2,4	92,0	6,1	1,9
Domažlice	93,9	4,0	2,1	93,5	4,1	2,4
Cheb	85,3	10,8	3,9	86,0	11,1	3,0
Karlovy Vary	87,9	11,7	2,6	88,9	9,0	2,1
Klatovy	94,6	3,0	2,4	95,3	3,2	1,5
Sokolov	84,6	10,3	5,1	88,0	9,2	2,8
Tachov	86,9	9,1	4,0	88,6	8,2	3,1

Zdroj: SLDB 1991,2001

*včetně osob narozených na Slovensku

Mezi roky 1991 a 2001 se podíl osob narozených v České republice zvýšil. A to jak v celé České republice, tak i ve vybraných okresech. Největší nárůst těchto rodáků byl zaznamenán v okresech Tachov a Sokolov. Obecně podíl obyvatelstva narozeného v České republice byl na Moravě a ve Slezsku větší než v Čechách. Nejnižší podíly jsou v okresech, ve kterých se kumuluje vliv blízkosti státní hranice, osídlování pohraničí a nebo imigrace za prací ze Slovenska - Karviná, Chomutov, Tachov, Sokolov a hlavně Cheb.

Při detailnějším pohledu na strukturu osob narozených v České republice je viditelné, že se vybrané pohraniční okresy liší od celorepublikového průměru a to velmi výrazně. V České republice v obou sledovaných letech podíl osob narozených v obci současného trvalého pobytu tvořil více než 50 %. Ve vybraných územních jednotkách se přes tuto hodnotu dostaly až v roce 2001 okresy Prachatice, Cheb a Klatovy. Naopak v jiné obci téhož okresu se ve většině našich

okresů narodilo větší procento osob než udává průměr, pouze okresy Karlovy Vary a Cheb se vymykaly. V jiném okrese, než je jejich současné bydliště, se narodilo většinou více osob než udává český průměr.

Tabulka č. 21: Vývoj podílu osob narozených v České republice podle sčítání 1991,2001

ČR, okres	Podíl osob narozených v ČR					
	v obci trvalého pobytu		v jiné obci okresu		v jiném okrese	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
ČR	53,5	56,1	16,9	16,6	29,5	27,4
Prachatice	46,7	50,0	24,3	22,2	29,0	27,8
Český Krumlov	43,3	46,8	22,2	21,7	34,4	31,4
Domažlice	48,0	48,3	27,4	28,7	24,6	23,0
Cheb	43,2	50,9	14,3	13,3	42,5	35,7
Karlovy Vary	42,5	49,2	13,4	13,7	44,1	37,0
Klatovy	49,1	51,9	29,0	26,1	22,0	22,0
Sokolov	37,8	46,3	19,0	17,7	43,2	36,0
Tachov	36,3	43,9	18,5	19,3	45,1	36,8

Zdroj: SLDB 1991,2001

Rozdíly mezi rodáky lze sledovat i podle pohlaví a věku. Většinu rodáků tvořili muži. Důvod lze hledat především v tradičním stěhování nevěst do místa bydliště ženicha. Dnes již není tento „zvyk“ tolik markantní. S rostoucím věkem se zastoupení osob narozených v obci současného trvalého bydliště snižovalo. Ve většině vybraných okresů tvořilo původní obyvatelstvo převážně obyvatelstvo německé národnosti, proto zde bylo i v roce 2001 méně rodáků v populaci. Nejlépe byl vliv posledních velkých migračních přesunů viditelný ve věkové skupině šedesátiletých a starších. Nejznatelnější dopady lze vidět na hodnotách okresů Tachov, Sokolov, Karlovy Vary a Cheb. Na druhé straně škály stál okres Klatovy. Zde necelých 93 % obyvatel pocházelo z České republiky a více než třetina jich bydlelo ve stejné obci, kde se narodila. U okresů Prachatice, Domažlice a Klatovy byla zajímavá malá procenta osob pocházejících z ciziny i ze Slovenska. Mezi vybranými okresy byly ve strukturách osob podle místa narození značné rozdíly. Najdeme zde oba extrémní případy České republiky. Nejstálější obyvatelstvo je v okresech Klatovy a Domažlice a naopak v okresech Karlovy Vary, Cheb a Sokolov je nejméně původních obyvatel. Značný podíl rodáků mají i velká města, ale tento faktor ve vybraných okresech nehraje významnou roli.

Tabulka č. 22: Vývoj podílu rodáků starších 60 let podle sčítání 1991, 2001

ČR, okres	rok	Podíl osob 60+ podle místa bydliště v době narození						
		v ČR	v obci trv. bydliště	v jiné obci okresu	v jiném okrese	v cizině	na Slovensku	nezjištěno
ČR	1991	89,1	33,6	16,3	39,2	8,2	4,3	2,8
	2001	88,7	32,4	16,8	39,5	8,8	5,4	2,0
Český Krumlov	1991	81,2	18,2	19,6	43,4	16,3	5,9	2,5
	2001	81,0	15,1	18,7	47,2	17,0	7,5	2,0
Prachatice	1991	90,6	33,4	30,2	27,1	7,7	2,6	1,7
	2001	89,2	29,8	29,2	30,2	8,7	4,0	2,1
Domažlice	1991	90,4	33,8	30,9	25,8	7,3	2,8	2,3
	2001	89,2	28,8	31,0	29,4	8,0	4,0	2,8
Cheb	1991	69,5	3,5	2,0	64,1	26,5	12,5	4,3
	2001	69,2	4,7	1,8	62,6	27,6	14,2	3,2
Karlovy Vary	1991	74,2	3,9	1,8	68,5	28,8	12,1	3,1
	2001	74,3	5,0	2,1	67,1	23,3	13,1	2,4
Klatovy	1991	92,5	38,3	33,4	20,8	5,0	2,2	2,5
	2001	92,9	35,3	33,2	24,4	5,6	3,1	1,5
Sokolov	1991	68,7	6,6	6,9	55,2	26,8	12,4	4,5
	2001	69,4	6,6	6,7	56,2	27,4	14,1	3,2
Tachov	1991	71,2	2,9	1,9	66,5	24,5	9,8	4,3
	2001	71,2	3,3	2,2	65,7	25,0	11,5	3,9

Zdroj: SLDB 1991,2001

Na struktuře osob starších 60 let lze vidět vliv osídlovací akce po 2. světové válce. V okresech s větším podílem nepůvodního obyvatelstva (Sokolov, Karlovy Vary) lze tuto akci považovat za úspěšnou. Ale například okresy Tachov a Cheb i přes vysoký podíl osob narozených mimo místo svého současného bydliště nemůžeme považovat za příklad úspěchu žádné z fází dosídlovací akce. V roce 1950 se rovnal počet obyvatel okresu Tachov 58 % z počtu obyvatel v roce 1930, u okresu Cheb to bylo 59 %. Okres Tachov se s problémy, které vznikly odsunem německého obyvatelstva, nevyrovnal dodnes. Mnoho obcí zde zaniklo nejen vlivem nízkého počtu obyvatel, ale i vytvořením pohraničního pásma.

9. ZÁVĚR

Český Krumlov, Prachatice, Klatovy, Domažlice, Tachov, Cheb, Sokolov, Karlovy Vary – okresy při státní hranici s Německem či Rakouskem, na které měla 2. světová válka a následný běh dějin (vláda KSČ) značné dopady. V těchto okresech probíhal vývoj celkového počtu obyvatel mezi roky 1961 a 2001 obyvatel jinak než celkový vývoj populace České republiky. V okresech Prachatice, Tachov, Cheb a Sokolov dokonce ještě v 90. letech počet obyvatel rostl, přesto všechny vybrané okresy také prochází procesem demografického stárnutí. To se projevuje nejen na procesech přirozené měny, ale také ve vývoji demografických struktur.

Cílem této práce bylo zhodnotit a porovnat rozdíly demografické situace ve vybraných okresech. Procesy přirozené měny dosahovaly ve zkoumané oblasti vyšších hodnot než udávala hodnota pro Českou republiku. V případě porodnosti je to rys pozitivní, v případě úmrtnosti nikoliv. Šest z osmi zvolených okresů mělo vyšší úroveň porodnosti než byla průměrná hodnota České republiky. V hodnocených okresech se ale také rodilo nadprůměrně dětí mimo manželství. Ve všech vybraných územních jednotkách byla vyšší úroveň úmrtnosti v porovnání s celkovou úmrtností obyvatelstva České republiky. Nejvyšších hodnot dosahovaly okresy Sokolov, Cheb a Karlovy Vary, nejnižších okresy Klatovy a Domažlice. Tento fakt potvrdily i hodnoty naděje dožití při narození. Ve všech okresech se muži i ženy dožívali nižšího věku než průměrný občan České republiky. Při hodnocení pohlavně-věkové struktury obyvatelstva vybraných okresů bylo vidět, že pouze okresy Český Krumlov, Prachatice, Tachov a Sokolov měly mladší věkovou strukturu. Všechny vybrané okresy měly v populaci nadprůměrné zastoupení mužů. Ve struktuře obyvatelstva podle rodinného stavu nebyly znatelné výrazné odlišnosti od struktury České republiky. Naopak národnostní struktura obyvatelstva byla ve vybraných okresech v rámci možností České republiky velmi pestrá. Na jedné straně vynikaly okresy Klatovy a Domažlice se svou nadprůměrně českou populací a na druhé straně okres Sokolov, kde občané české národnosti tvořili pouze 80 % populace. Struktura obyvatelstva podle nejvyššího dokončeného vzdělání vybraných okresů se od průměrné struktury České republiky odlišovala velmi málo. Rozdíl se odvíjely od charakteru osídlení, od možností studia a hlavně od možností uplatnění. Ve vybraných okresech bylo větší zastoupení ekonomicky aktivních osob v populaci než v celé České republice. Podíly ekonomicky aktivních podle odvětví národního hospodářství se odvíjely od přírodních podmínek daných okresů. Obecně bylo nejvíce osob zaměstnáno ve službách. Oproti průměru České republiky bylo více osob ve všech okresech, kromě okresů Cheb a Karlovy Vary, zaměstnáno v průmyslu. Okresy Český Krumlov, Prachatice, Klatovy, Domažlice i Tachov si zachovaly svou nadprůměrnost v zaměstnanosti v zemědělství. Naopak okresy

Karlovy Vary a Cheb měly jako jediné z vybraných okresů nadprůměrný podíl ekonomicky aktivních osob zaměstnaných ve službách. Struktura obyvatelstva podle místa trvalého pobytu v době narození naprosto vyzdvihovala odlišnost vybraných okresů, protože ve většině okresů, vyjma okresů Klatovy a Domažlice, byl podprůměrný podíl původního obyvatelstva.

V úvodu práce jsem si stanovila tyto hypotézy:

- Rozdíly v demografických charakteristikách mezi pohraničními oblastmi a vnitrozemím, způsobené posledními migračními přesuny, jsou znatelné ještě dnes.
- Jednotlivé části pohraničí se od sebe v populačním vývoji navzájem odlišují.

V porovnání s průměrnými hodnotami za Českou republiku, ale i v porovnání s průměry za vybrané kraje, se sledované okresy odlišují ve většině sledovaných charakteristik. Specifika byla nejzřetelnější v prvním sledovaném sčítání v roce 1961. Během dalších sčítání se tyto odlišnosti postupně zeslabovaly, přesto ale i podle dat posledního sčítání z roku 2001 byly ještě patrné. Jako nejvýraznější příklad lze uvést odlišnosti ve strukturách obyvatelstva podle národnosti, či ve složení populace podle věku a pohlaví. Proto první hypotézu přijímám. Ano, ještě dnes v 21. století jsou na demografických charakteristikách obyvatelstva pohraničí znatelné dopady historických událostí, spojených s posledními velkými migračními přesuny.

Každý okres je jiný. Jiný nejen v demografických charakteristikách, ale i v přírodních podmínkách, životním prostředí, hospodářské vyspělosti, možnostech a perspektivách budoucího vývoje. V každém okrese bydlí jiní lidé, kteří mají různé možnosti, způsoby života, tradice, hodnoty. Vybraná pohraniční oblast byla zvolena záměrně pro svoji pestrost v ekonomických, sociálních, ale i kulturních charakteristikách. Všechny z vybraných okresů, kromě okresů Klatovy a Domažlice, splňují alespoň jeden z obecně známých důsledků osídlovací akce. Mají mladší věkovou strukturu, jejich národnostní struktura je oproti struktuře České republiky pestřejší, je zde více osob s nízkým vzděláním, atd. Okresy Klatovy a Domažlice se ve většině vybraných charakteristik odlišovaly. V těchto okresech najdeme starší věkovou strukturu, nízkou národnostní různorodost. Při pohledu na vybrané demografické struktury obyvatelstva lze říci, že tyto okresy nejsou svými vlastnostmi okresy pohraničními. Odlišnosti od ostatních vybraných okresů jsou způsobeny vlivem historických událostí spojených se životem německé národnostní menšiny v těchto oblastech. Občané německé národnosti zde nikdy netvořili většinu, tak jako tomu bylo v ostatních vybraných okresech. Hlavně tento faktor způsobil, že okresy Domažlice a Klatovy narušují mozaiku pohraničních okresů s demografickými charakteristikami znatelně

poznamenanými příchodem nových obyvatel. Všechny vybrané okresy mají „svá“ pohraniční specifika, ale okresy Klatovy a Domažlice lze nazvat „výjimkami z výjimek“. I druhá hypotéza se v průběhu práce potvrdila.

Všechny vybrané okresy spojují převážně dva faktory poloha u hranic a vliv osídlovací akce, která následovala po 2. světové válce. Oba faktory působily na dané okresy s jinou intenzitou i efektem, což se odráží i ve většině charakteristik. Do roku 1989 ovlivňovala příhraniční poloha vývoj okresů, nejen vývoj demografický, ale i hospodářský, spíše negativně. V současné době lze doufat, že vliv hranic začíná působit na rozvoj těchto oblastí kladně. Je možné, že do budoucna se v pohraničí objeví nová specifika, která se také projeví v demografických charakteristikách (více smíšených manželství, jiné demografické chování, ...).

Plně si uvědomuji, že jsem zcela nepostihla celou problematiku týkající se populačního vývoje vybraných pohraničních oblastí. Téma regionálních specifík je tolik obsáhlé, že přesahuje rámec bakalářské práce. Hlubší analýzy vlivu poválečných migračních přesunů na demografické charakteristiky navíc narážejí na problém nedostatku údajů. V době, kdy bylo možné zjistit o migrantech do pohraničí nejvíce informací, toho nebylo dostatečně využito. Do současnosti se rozdíl od vnitrozemí znatelně setřely.

10. SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Základní geodemografické charakteristiky okresů v letech 1961 a 2001.....	11
Tabulka č. 2: Charakteristiky osídlení a ekonomické situace okresů z roku 2001.	13
Tabulka č. 3: Složení obyvatelstva bývalého okupovaného pohraničí v roce 1947.....	18
Tabulka č. 4: Změna počtu obyvatel mezi roky 1930 a 1950.....	20
Tabulka č. 5: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných okresech 1961-2001.....	21
Tabulka č. 6: Vývoj indexu stáří podle dat sčítání 1961-2001.....	24
Tabulka č. 7: Vývoj indexu ekonomického zatížení podle dat sčítání 1961-2001.....	25
Tabulka č. 8: Vývoj indexu maskulinity podle dat sčítání 1661 - 2001.....	26
Tabulka č. 9: Vývoj podílu osob s českou národností ve vybraných okresech 1961-2001.....	29
Tabulka č. 10: Vývoj podílu osob německé národnosti podle sčítání 1961-2001.....	32
Tabulka č. 11: Vývoj počtu a podílu ekonomicky aktivních (EA) osob 1961-2001.....	37
Tabulka č. 12: Vývoj obecné míry plodnosti ve vybraných okresech 1961-2001.....	42
Tabulka č. 13: Standardizovaný index plodnosti pro vybrané okresy 1961-2001.....	43
Tabulka č. 14: Průměrný počet dětí na jednu vdanou ženu ve věku 40-49 let 1970-2001.....	43
Tabulka č. 15: Vývoj podílu narozených mimo manželství ze všech narozených.....	44
Tabulka č. 16: Vývoj standard. hrubé míry úmrtnosti ve vybraných okresech 1961-2001	45
Tabulka č. 17: Standard. hrubé míry úmrtnosti podle pohlaví ve vybraných okresech 2001.....	45
Tabulka č. 18: Vývoj naděje dožití mužů při narození, ve věku 45 a 65 let	46
Tabulka č. 19: Vývoj naděje dožití žen při narození, ve věku 45 a 65 let	47
Tabulka č. 20: Vývoj podílu osob podle místa narození podle dat ze sčítání 1991, 2001.....	48
Tabulka č. 21: Vývoj podílu osob narozených v České republice podle sčítání 1991, 2001.....	49
Tabulka č. 22: Vývoj podílu rodáků starších 60 let podle sčítání 1991, 2001.....	50

11. SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ

Obrázek č. 1: Pohraniční okresy České republiky.....	10
Graf č. 1: Vývoj podílu osob ve věku 0-14 let podle dat sčítání 1961-2001.....	22
Graf č. 2: Vývoj podílu osob starších 65 let podle dat sčítání 1961-2001.....	23
Graf č. 3: Struktura mužů podle rodinného stavu 1961.....	27
Graf č. 4: Struktura žen podle rodinného stavu 1961.....	27
Graf č. 5: Struktura mužů podle rodinného stavu 2001.....	27
Graf č. 6: Struktura žen podle rodinného stavu 2001.....	27
Graf č. 7: Vývoj podílu svobodných žen ve věku 20-24 let podle dat sčítání 1970-2001.....	28
Graf č. 8: Struktura obyvatelstva podle národnosti jiné než české podle dat sčítání 1961.....	30
Graf č. 9: Struktura obyvatelstva podle národnosti jiné než české podle dat sčítání 1991.....	31
Graf č. 10: Struktura obyvatelstva podle národnosti jiné než české podle dat sčítání 2001.....	31
Graf č. 11: Struktura obyvatelstva podle nejvyššího dokončeného vzdělání v roce 1961.....	34
Graf č. 12: Struktura obyvatelstva podle nejvyššího dokončeného vzdělání v roce 2001.....	34
Graf č. 13: Vývoj podílu mužů se základním vzděláním se věku 25-29 let 1970-2001.....	36
Graf č. 14: Vývoj podílu žen se základním vzděláním se věku 25-29 let 1970-2001.....	36
Graf č. 15: Struktura ekonomicky aktivních osob podle odvětví 1961.....	38
Graf č. 16: Struktura ekonomicky aktivních osob podle odvětví 2001.....	39
Graf č. 17: Vývoj míry přirozeného přírůstku 1961-2001.....	41
Graf č. 18: Vývoj míry přírůstku stěhováním 1961-2001.....	41

12. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY DAT

LITERATURA

ANDĚRA, M., ZAVŘEL, P. a kol. (2003): Šumava – příroda, historie, život. Baset, Praha, 800 s.

ANDRESKA, J. a kol. (2005): Český les – příroda, historie, život. Baset, Praha, 880 s.

BENEŠ, E. (1996): Odsun Němců z Československa: Výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940 – 1947. Dita, Praha, 237 s.

BIČÍK, I., HAVLÍČEK, T. (eds.) (2003): Summaries: European integration and regional development. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 89 s.

FIALOVÁ, L., KUČERA, M., MAUR, E. (1996): Dějiny obyvatelstva českých zemí. Mladá fronta, Praha, 400 s.

HOUŽVIČKA, V. (1996): Sudetoněmecká otázka v názorech a postojích obyvatel českého pohraničí. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 38 s.

HOUŽVIČKA, V. (ed.) (1991): České pohraničí 91. Bona fide, Trutnov, 196 s.

JELEČEK, L. (2000): Územněsprávní reformy v Česku v letech 1848-2000. Geografické rozhledy, 9, č. 5, Kartografie Praha, Praha, s. 136 – 137

JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. a kol. (2004): České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Academia, Praha, 296 s.

JEŘÁBEK, M. (ed.) (2001): Reflexe regionálního rozvoje pohraničí České republiky. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 170 s.

JEŘÁBEK, M. (ed.) (1999): Geografická analýza pohraničí České republiky. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 180 s.

KASTNER, Q. (1996): Osídlování českého pohraničí od května 1945. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 77 s.

OTČENÁŠEK, J. (2005): Čeští Němci po roce 1945: Proměny žitého prostoru a princip etnické rezignace. Český lid – Entologický časopis, 92, č.4, Etnologický ústav AV ČR, Praha, s. 409 – 422

PAVLÍK, Z. a kol. (2002): Populační vývoj České republiky 1990 – 2002. Katedra demografie a geodemografie PřF UK, Praha, 98 s.

PAVLÍK, Z., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., ŠUBRTOVÁ, A. (1986): Základy demografie. Academia, Praha, 732 s.

SRB, J. (2001): Migrace Němců v průběhu 20. století a postupný zánik německého osídlení v postkomunistické Evropě. Geografické rozhledy, 10, č. 4, Kartografie Praha, Praha, s. 108 – 109

SRB, V. (2001): Zahraniční stěhování obyvatelstva na území českých zemí 1870 – 2000. Demografie, 43, č. 3, ČSÚ, Praha, s. 202 – 208

SRB, V. (1969): Současný stav osídlení českého pohraničí. Demografie, 11, ČSÚ, Praha, s. 78-79

TÉTAUER, M. (2004): Demografické důsledky odsunu německého obyvatelstva z českých zemí po 2. světové válce. Diplomová práce. Katedra demografie a geodemografie PŘF UK, Praha, 72 s.

PRAMENY DAT

Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1961, Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, Praha, 1963, 219 s.

Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1970, Federální statistický úřad, Praha, 1973, 237 s.

Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1980, Český statistický úřad, Praha, 1981, 387 s.

Pohyb obyvatelstva v České a Slovenské federativní republice v roce 1991, Český statistický úřad, Praha, 1993, 288 s.

Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2001, Český statistický úřad, Praha, 2003, 299 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, Česká republika: ČSÚ, Praha, 2003, 286 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, Jihočeský kraj: ČSÚ, Praha, 2003, 286 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, Karlovarský kraj: ČSÚ, Praha, 2003, 286 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, Plzeňský kraj: ČSÚ, Praha, 2003, 286 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Český Krumlov (2003): ČSÚ, Praha, 2003, 286 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Domažlice: ČSÚ, Praha, 2003, 286 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Cheb: ČSÚ, Praha, 2003, 286 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Karlovy Vary: ČSÚ, Praha, 2003, 286 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Klatovy: ČSÚ, Praha, 2003, 286 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Pelhřimov: ČSÚ, Praha, 2003, 286 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Prachatice: ČSÚ, Praha, 2003, 286 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Sokolov: ČSÚ, Praha, 2003, 286 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Tachov: ČSÚ, Praha, 2003, 286 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – okres Český Krumlov, Jihočeský kraj: ČSÚ, Krajská reprezentace České Budějovice, České Budějovice, 2003, 123s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – okres Domažlice, Plzeňský kraj: ČSÚ, Krajská reprezentace Plzeň, Plzeň, 2003, 142 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – okres Cheb, Karlovarský kraj: ČSÚ, Krajská reprezentace Karlovy Vary, Karlovy Vary, 2003, 149 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – okres Karlovy Vary, Karlovarský kraj: ČSÚ, Krajská reprezentace Karlovy Vary, Karlovy Vary, 2003, 141 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – okres Klatovy, Plzeňský kraj: ČSÚ, Krajská reprezentace Plzeň, Plzeň, 2003, 157 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – okres Prachatice, Jihočeský kraj: ČSÚ, Krajská reprezentace České Budějovice, České Budějovice, 2003, 137s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – okres Sokolov, Karlovarský kraj: ČSÚ, Krajská reprezentace Karlovy Vary, Karlovy Vary, 2003, 146 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – okres Tachov, Plzeňský kraj: ČSÚ, Krajská reprezentace Plzeň, Plzeň, 2003, 126 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1991 – Obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, republika Česká: Federální statistický úřad, Praha, 1992, 205 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1991 – Obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Český Krumlov: Federální statistický úřad, Praha, 1992, 205 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1991 – Obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Domažlice: Federální statistický úřad, Praha, 1992, 205 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1991 – Obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Cheb: Federální statistický úřad, Praha, 1992, 205 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1991 – Obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Karlovy Vary: Federální statistický úřad, Praha, 1992, 205 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1991 – Obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Klatovy: Federální statistický úřad, Praha, 1992, 205 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1991 – Obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Prachatice: Federální statistický úřad, Praha, 1992, 205 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1991 – Obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Sokolov: Federální statistický úřad, Praha, 1992, 205 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1991 – Obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, okres Tachov: Federální statistický úřad, Praha, 1992, 205 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1991 – Obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, kraj Západočeský: Federální statistický úřad, Praha, 1992, 205 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1991 – Obyvatelstvo, byty domy a domácnosti, kraj Jihočeský: Federální statistický úřad, Praha, 1992, 205 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1980, Československá socialistická republika, ČSÚ, Praha, 1982, 303 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1980, Jihočeský kraj, Krajská správa českého statistického úřadu v Českých Budějovicích, české Budějovice, 1982, 237 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1980, kraj Jihočeský, okres Český Krumlov, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Českém Krumlově, Český Krumlov, 1981, 135 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1980, kraj Jihočeský, okres Prachatice, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Prachaticích, Prachatice, 1981, 136 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1980, Západočeský kraj, Krajská správa českého statistického úřadu v Plzni, Plzeň, 1982, 126 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1980, kraj Západočeský, okres Domažlice, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Domažlicích, Domažlice, 1982, 139 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1980, kraj Západočeský, okres Cheb, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Chebu, Cheb, 1982, 121 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1980, kraj Západočeský, okres Karlovy Vary, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Karlových Varech, Karlovy Vary, 1982, 139 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1980, kraj Západočeský, okres Klatovy, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Klatovech, Klatovy, 1982, 143 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1980, kraj Západočeský, okres Sokolov, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Sokolově, Sokolov, 1982, 140 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1980, kraj Západočeský, okres Tachov, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Tachově, Tachov, 1982, 121 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1970, Československá socialistická republika, ČSÚ, Praha, 1975, 337 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1970, kraj Jihočeský, Krajská správa českého statistického úřadu v českých Budějovicích, České Budějovice, 1974, 331 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1970, kraj Jihočeský, okres Český Krumlov, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Českém Krumlově, Český Krumlov, 1974, 115 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1970, kraj Jihočeský, okres Prachatice, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Prachaticích, Prachatice, 1974, 135 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1970, kraj Západočeský, Krajská správa českého statistického úřadu v Plzni, Plzeň, 1974, 255 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1970, kraj Západočeský, okres Domažlice, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Domažlicích, Domažlice, 1973, 159 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1970, kraj Západočeský, okres Cheb, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Chebu, Cheb, 1973, 143 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1970, kraj Západočeský, okres Karlovy Vary, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Karlových Varech, Karlovy Vary, 125 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1970, kraj Západočeský, okres Klatovy, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Klatovech, Klatovy, 1973, 173 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1970, kraj Západočeský, okres Sokolov, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Sokolově, Sokolov, 1973, 146 s.

Sčítání lidu domů a bytu 1970, kraj Západočeský, okres Tachov, Okresní oddělení českého statistického úřadu v Tachově, Tachov, 1973, 128 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1961 – Demografické charakteristiky obyvatelstva, Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, Praha, 1965, 348 s.

Sčítání lidu, domů a bytů 1961 – Dojížděka do zaměstnání, věkové složení obyvatelstva za okresy a další doplňující data, Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, Praha, 1967, 454 s.

Statistický lexikon obcí české republiky 2005, Český statistický úřad, Praha, 1358 s.

Soupis obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947, Státní úřad statistický, Praha, 1951, s. 561

INTERNETOVÉ ZDROJE

Stránky Českého statistického úřadu <http://www.czso.cz>

Stránky Euroregionu Egrensis <http://euregio-egrensis.org/>

Stránky Euroregionu Šumava <http://www.euregio.cz/>

PERLÍN, R.: Venkov, typologie venkovského prostoru.
<http://www.korupce.cz/odbor/reforma/perlin.pdf> [2006/4/12]

13. PŘÍLOHA

